

ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ВАСПИТАЧА И
ТРЕНЕРА СУБОТИЦА

УТИЦАЈ ПОРОДИЧНЕ КЛИМЕ НА ПОНАШАЊЕ ДЕТЕТА У ВРТИЋУ

МАСТЕР РАД

Студент: Сања Деак

Суботица, 2026.

ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ ВАСПИТАЧА И
ТРЕНЕРА СУБОТИЦА

Мастер струковни васпитач

УТИЦАЈ ПОРОДИЧНЕ КЛИМЕ НА ПОНАШАЊЕ ДЕТЕТА У ВРТИЋУ

МАСТЕР РАД

Чланови комисије:

Др сци. Власта Липовац Керић, ментор

Др сци. Сања Николић, председник

Др сци. Јасмина Кнежевић, члан

Др сци. Јасна Јовићевић, члан

Студент: Сања Деак

бр.индекса: МВ 88/24

Суботица, септембар, 2026.

Сажетак:

Рад се бави испитивањем утицаја породичне климе на понашање детета у вртићу, са посебним освртом на значај односа, комуникације и емоционалне атмосфере у породици. Породично окружење представља један од значајних фактора који обликују дететово понашање, емоционално реаговање, начин успостављања односа са вршњацима и однос према васпитачима и активностима у вртићу. Посебна пажња посвећена је начинима на које позитивна и подстицајна породична клима може допринети развоју сигурности, самопоуздања, социјалних вештина и адекватних образаца понашања код детета, као и могућим последицама неповољних породичних односа. Анализом искустава из праксе указује се на значај сарадње породице и вртића у разумевању индивидуалних потреба детета и пружању адекватне подршке његовом развоју. У раду се истиче потреба за отвореном комуникацијом, међусобним поверењем и партнерским односом породице и вртића, како би се створило сигурно и подстицајно окружење за дете и подржало његово позитивно понашање и целовит развој.

Кључне речи: породична клима, понашање детета, вртић, породица, емоционални развој, сарадња породице и вртића

Abstract:

This paper explores the influence of the family climate on children's behavior in kindergarten, with particular emphasis on the importance of relationships, communication, and the emotional atmosphere within the family. The family environment represents one of the significant factors shaping children's behavior, emotional responses, relationships with peers, and attitudes toward educators and kindergarten activities. Special attention is given to the ways in which a positive and supportive family climate can contribute to the development of children's sense of security, self-confidence, social skills, and appropriate patterns of behavior, as well as to the possible effects of unfavorable family relationships. Drawing on practical experiences, the paper emphasizes the importance of cooperation between families and kindergartens in understanding children's individual needs and providing appropriate support for their development. The paper highlights the need for open communication, mutual trust, and a partnership between families and kindergarten educators in order to create a safe and stimulating environment that supports children's positive behavior and holistic development.

Keywords: family climate, child behavior, kindergarten, family, emotional development, family-kindergarten cooperation

САДРЖАЈ

УВОД	1
1. ПОРОДИЦА КАО ПРВО ОКРУЖЕЊЕ ДЕТЕТА	3
1.1. Значај породице за рани развој детета	3
1.2. Породични односи и емоционални развој детета	5
1.3. Улога родитеља у формирању понашања детета	6
1.4. Породичне вредности, правила и васпитни поступци	7
2. КЛИМА И ПОРОДИЧНА ЊЕН УТИЦАЈ НА ДЕТЕ	9
2.1. Појам и карактеристике породичне климе	9
2.2. Емоционална атмосфера у породици	10
2.3. Комуникација између чланова породице	11
2.4. Односи између родитеља и детета	12
2.5. Сигурност, прихваћеност и осећај припадности	13
2.6. Повољна и неповољна породична клима	14
3. ПОНАШАЊЕ ДЕТЕТА У ВРТИЋУ	16
3.1. Развој социјалног и емоционалног понашања	16
3.2. Однос детета према вршњацима	17
3.3. Однос детета према васпитачу и правилима групе	18
3.4. Испољавање емоција и потреба детета	19
3.5. Пожељни и изазовни облици понашања у вртићу	20
4. УТИЦАЈ ПОРОДИЧНЕ КЛИМЕ НА ПОНАШАЊЕ ДЕТЕТА У ВРТИЋУ	21
4.1. Преношење породичних образаца понашања у вртић	22
4.2. Утицај емоционалне сигурности на понашање детета	23
4.3. Утицај родитељских васпитних стилова на понашање детета	24
4.4. Породични конфликти и њихово могуће одражавање на понашање детета	25
4.5. Утицај породичне подршке на социјалне компетенције детета	26
4.6. Значај доследности између породичних и вртићких правила	27
5. ЕКОЛОШКИ ПРИСТУП РАЗВОЈУ ДЕТЕТА	28
5.1. Основе Бронфенбренерове еколошке теорије	29
5.2. Породица и вртић као значајна окружења дететовог развоја	30
5.3. Повезаност породичног и вртићког окружења	31
5.4. Значај сарадње породице и вртића за добробит детета	32
6. УЛОГА ВАСПИТАЧА У РАЗУМЕВАЊУ ДЕТЕТОВОГ ПОНАШАЊА	33
6.1. Посматрање детета и разумевање контекста понашања	34
6.2. Индивидуални приступ детету	35
6.3. Подршка детету у развијању саморегулације	36

6.4. Стварање сигурног и подстицајног окружења	37
6.5. Сарадња васпитача и родитеља у пружању подршке детету	38
7. САРАДЊА ПОРОДИЦЕ И ВРТИЋА КАО ОСНОВА ПОДРШКЕ ДЕТЕТУ	39
7.1. Од сарадње ка партнерству	39
7.2. Отворена и двосмерна комуникација са родитељима	40
7.3. Размена информација о дететовим потребама и понашању	41
7.4. Заједничко проналажење начина подршке детету	42
7.5. Значај поверења и уважавања између родитеља и васпитача	43
8. ПРАКТИЧНИ АСПЕКТИ ПОДРШКЕ ДЕТЕТУ У ВРТИЋУ	44
8.1. Препознавање потреба које стоје иза понашања	44
8.2. Подстицање позитивних облика понашања	45
8.3. Развијање емоционалне писмености и саморегулације	46
8.4. Подршка детету у успостављању односа са вршњацима	47
8.5. Примери добре праксе у сарадњи са породицом	48
9. ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО РАДА	49
9.1. Предмет истраживања	49
9.2. Проблем истраживања	50
9.3. Циљ истраживања	50
9.4. Задаци истраживања	50
9.5. Истраживачка питања и хипотезе	51
9.6. Варијабле истраживања	52
9.7. Методе, технике и инструменти истраживања	52
9.8. Узорак истраживања	53
9.9. Обрада података	53
ЗАКЉУЧАК	72
ПРИЛОЗИ	75
БИОГРАФИЈА	79
ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ	81

УВОД

Породица представља прво и најзначајније окружење у којем дете стиче своја прва искуства, успоставља односе са другим људима и развија основне обрасце понашања. Од најранијег узраста дете учи посматрајући и доживљавајући односе који постоје у његовој непосредној околини. Начин на који родитељи комуницирају са дететом, показују емоције, постављају границе и пружају подршку може имати значајну улогу у развоју дететових социјалних, емоционалних и комуникацијских компетенција.

Породична клима обухвата укупну атмосферу која влада у породици, квалитет односа међу њеним члановима, начин комуникације, степен емоционалне блискости, подршке и разумевања, али и начин на који се решавају неслагања и постављају правила. Позитивна породична клима, коју карактеришу прихватање, сигурност, доследност и подршка, може створити услове у којима дете развија осећај сигурности и поверења у друге. Са друге стране, учестали конфликти, недоследност у васпитним поступцима, недостатак комуникације или изражена емоционална напетост могу представљати изазов за дететово прилагођавање и функционисање у различитим срединама.

Поласком у вртић дете излази из породичног окружења и улази у нову социјалну средину у којој се сусреће са вршњацима, васпитачима, новим правилима и различитим ситуацијама које захтевају прилагођавање. Понашање које дете показује у вртићу не може се посматрати изоловано од његовог животног контекста. Оно представља резултат сложеног деловања различитих фактора, међу којима су дететове индивидуалне карактеристике, развојне потребе, односи са вршњацима и одраслима, као и искуства која стиче у породици.

Бронфенбренерова еколошка теорија развоја указује на то да се развој детета одвија унутар више међусобно повезаних система, при чему породица и образовно окружење представљају значајне контексте дететовог развоја. Повезаност ових окружења посебно је значајна у раном детињству, када дете велики део свог времена проводи управо у породици и вртићу.

Начин на који су ова два окружења повезана може допринети стварању континуитета у искуствима детета и пружању адекватне подршке његовим потребама (Bronfenbrenner, 1979).

Посматрање понашања детета у вртићу зато захтева целовит приступ. Васпитач не треба да се усмери само на сам облик понашања, већ и на потребе, осећања и околности које се могу налазити у његовој основи. Повремена повученост, несигурност, тешкоће у раздвајању од родитеља, сукоби са вршњацима или појачана потреба за пажњом могу бити различити начини на које дете изражава своје потребе и доживљаје. Због тога је важно да се понашање разуме у контексту, а не да се дете означава или процењује само на основу појединачних поступака.

Посебан значај има сарадња породице и вртића. Отворена и двосмерна комуникација између родитеља и васпитача омогућава боље разумевање детета, његових потреба, навика и начина реаговања. Партнерски однос подразумева међусобно уважавање, поверење и заједничко тражење начина за пружање подршке детету. На тај начин вртић и породица могу постати повезана окружења која детету пружају осећај сигурности, припадности и континуитета.

Полазећи од значаја породичног окружења за развој детета, овај рад усмерен је на сагледавање начина на које породична клима може бити повезана са понашањем детета у вртићу. Посебна пажња биће посвећена емоционалним односима у породици, начинима комуникације, родитељским васпитним поступцима, постављању граница и значају сарадње породице и вртића. Циљ је да се укаже на значај разумевања дететовог понашања из ширег контекста и на потребу за стварањем подстицајног окружења у којем ће дете моћи да развија своје социјалне и емоционалне компетенције.

У том смислу, познавање породичног контекста не треба да служи за тражење кривице, већ за боље разумевање детета и планирање одговарајуће педагошке подршке. Улога васпитача је да кроз пажљиво посматрање, разговор са родитељима и грађење односа поверења допринесе стварању услова у којима ће свако дете бити прихваћено, уважено и подржано у свом развоју.

1. ПОРОДИЦА КАО ПРВО ОКРУЖЕЊЕ ДЕТЕТА

Породица представља прво и најнепосредније окружење у којем дете одраста, стиче прва искуства и развија основне обрасце односа према себи, другим људима и свету који га окружује. Прве интеракције које дете остварује са родитељима и другим блиским особама представљају основу за развој његових социјалних, емоционалних и комуникацијских способности. Породично окружење зато има посебан значај у раном детињству, када се постављају темељи каснијег развоја личности и понашања детета (Bronfenbrenner, 1979).

У породици дете постепено учи како да успоставља односе, изражава потребе и емоције, решава конфликти и прилагођава своје понашање различитим ситуацијама. Оно не учи само кроз директна упутства родитеља, већ и посматрањем њиховог понашања и начина на који они међусобно комуницирају. На тај начин породично окружење представља важан простор за стицање првих социјалних искустава и усвајање образаца понашања.

Утицај породице не престаје онда када дете започне похађање вртића. Напротив, искуства стечена у породици могу се одражавати на начин на који дете успоставља односе са вршњацима и васпитачима, реагује на правила и промене и изражава своје емоције. Истовремено, вртић представља ново окружење у којем дете стиче додатна искуства, због чега је развој потребно посматрати као резултат деловања детета и различитих средина у којима оно одраста (Bronfenbrenner, 1979; Sameroff, 2009).

1.1. Значај породице за рани развој детета

Рано детињство представља период интензивног физичког, когнитивног, социјалног и емоционалног развоја. У овом периоду дете се ослања на одрасле који брину о њему, а квалитет њихових односа и интеракција може имати значајну улогу у стварању услова за оптималан развој. Породица обезбеђује основне услове за живот, али истовремено представља и прво окружење за учење, комуникацију и развијање односа са другим људима (Berk, 2018).

У свакодневним породичним активностима дете стиче различита искуства која доприносе развоју његових способности. Разговор са родитељима, заједничка игра, читање, решавање свакодневних проблема и учествовање у породичним активностима пружају детету прилике за учење и развој. Квалитет ових интеракција значајнији је од саме количине времена проведеног са дететом, јер осетљива и подстицајна комуникација омогућава детету да буде активни учесник у сопственом учењу (UNICEF Srbija, 2017).

Посебно је значајно да дете у породици има осећај сигурности и предвидљивости. Сигурни односи са блиским одраслима пружају детету основу из које може да истражује своје окружење, стиче нова искуства и постепено развија самосталност. Bowlby (1988) указује на значај односа са примарним старатељима као основе из које дете може да истражује свет и да се врати одраслом када му је потребна подршка и сигурност.

Породица има значај и у развоју дететове саморегулације. У најранијем узрасту дете још нема потпуно развијену способност да самостално регулише своје емоције и понашање. Одрасли му помажу да препозна и именује емоције, разуме ситуацију и постепено усваја прихватљиве начине реаговања. Кроз понављане интеракције дете постепено развија сопствене капацитете за саморегулацију (Berk, 2018).

Значај породице за рани развој може се посматрати и кроз еколошку перспективу. Према Бронфенбренеру (Bronfenbrenner, 1979), развој детета одвија се унутар више међусобно повезаних система. Породица представља једно од непосредних окружења које највише утиче на свакодневно искуство детета, али њен утицај треба посматрати у повезаности са другим окружењима, укључујући вртић.

Када дете крене у вртић, породична искуства не нестају, већ постају део његовог начина функционисања у новој средини. Дете у вртић доноси одређене навике, очекивања, начине комуникације и искуства у односима са одраслима и вршњацима. Истовремено, вртић му пружа нове могућности за учење, социјализацију и развој.

1.2. Породични односи и емоционални развој детета

Породични односи представљају један од значајних контекста емоционалног развоја детета. Кроз односе са родитељима и другим блиским особама дете учи да препознаје, именује и изражава своје емоције, али и да постепено разуме емоционална стања других људи. Одрасли својим реакцијама представљају детету модел за разумевање и регулисање емоционалних искустава (Berk, 2018).

Емоционална доступност родитеља посебно је значајна у ситуацијама када је дете узнемирено, уплашено, љуто или тужно. Уместо да се непријатна осећања посматрају као нешто што треба одмах прекинути, важно је помоћи детету да их препозна и разуме. Када одрасла особа детету пружа подршку и помаже му да пронађе прихватљив начин изражавања емоција, дете постепено развија способност саморегулације (UNICEF Srbija, 2017).

Квалитет раних односа значајан је и за развој осећаја сигурности. Bowlby (1988) наглашава да однос детета са блиским одраслим представља важну основу за развој поверења и истраживање окружења. Дете које има искуство да ће одрасла особа бити доступна и да ће његове потребе бити препознате може постепено развити већу сигурност у успостављању односа са другим људима.

Породична атмосфера може утицати и на начин на који дете доживљава и изражава конфликте. Уколико дете посматра да се неслагања решавају разговором, слушањем и уважавањем, оно добија модел конструктивног решавања проблема. Са друге стране, уколико је комуникација често обележена викањем, претњама или непредвидивим реакцијама, дете може усвојити мање конструктивне начине реаговања. При томе, важно је нагласити да не постоји једноставна узрочно-последична веза између једне породичне околности и одређеног облика понашања детета.

Емоционални развој детета наставља се и у вртићу. У контакту са вршњацима дете има прилику да препознаје различите емоције, дели искуства, договара се и решава конфликте.

Због тога су породично и вртићко окружење међусобно повезани контексти који могу допринети развоју дететових социјално-емоционалних компетенција (Bronfenbrenner, 1979).

1.3. Улога родитеља у формирању понашања детета

Родитељи имају значајну улогу у формирању дететових почетних образаца понашања. Дете учи шта се од њега очекује кроз директна упутства, али и кроз посматрање понашања одраслих. Родитељи својим реакцијама на дететове поступке показују које облике понашања прихватају, подржавају или ограничавају.

Учење по моделу представља један од важних механизма кроз које деца усвајају понашања. Дете посматра како родитељи разговарају, како показују незадовољство, како решавају проблеме и како реагују на друге људе. Посматрани модели могу постати део дететовог репертоара понашања, посебно када су често присутни у свакодневном животу (Bandura, 1977).

Родитељска улога, међутим, није ограничена на постављање правила и захтева. Она подразумева и пружање подршке детету да разуме последице свог понашања и постепено развије способност самосталног доношења одлука. Доследно и узрасту прилагођено постављање граница може детету пружити осећај предвидљивости и помоћи му да разуме шта се од њега очекује (UNICEF Srbija, 2020).

Посебно је важно на који начин родитељ реагује на непожељно понашање. Реакција одраслог може бити усмерена на разумевање разлога због којих је до одређеног понашања дошло и на подучавање детета прихватљивијем начину реаговања. Такав приступ разликује се од кажњавања које се заснива искључиво на контроли понашања. Савремени приступи позитивном родитељству наглашавају постављање граница уз поштовање дететовог достојанства и потреба (UNICEF Srbija, 2020).

Понашање детета у вртићу може бити један од показатеља начина на који оно функционише у социјалним односима, али га не треба тумачити као директну „слику“ породице.

На дететово понашање утичу и темперамент, развојни ниво, искуства са вршњацима, однос са васпитачем, услови у групи и бројни други фактори. Самеров трансакциони приступ наглашава да се дете и његово окружење непрекидно међусобно обликују (Sameroff, 2009).

Улога родитеља зато се може посматрати као један од значајних фактора у ширем процесу развоја понашања детета. Родитељи својим примером, комуникацијом, подршком и постављањем граница стварају услове у којима дете може да развија социјално прихватљиве облике понашања. Истовремено, вртић има значајну улогу у проширивању тих искустава и пружању нових прилика за социјално учење.

1.4. Породичне вредности, правила и васпитни поступци

Породичне вредности представљају уверења и принципе које породица препознаје као важне и које настоји да пренесе детету. Оне могу обухватати поштовање других, одговорност, солидарност, искреност, толеранцију, помагање и уважавање различитости. Дете вредности не усваја само кроз оно што му родитељи говоре, већ пре свега кроз свакодневна искуства и понашање одраслих.

Правила представљају конкретнији начин на који се породичне вредности претварају у очекивања о понашању. Детету су потребна јасна и разумљива правила која одговарају његовом узрасту и развојним могућностима. Када су правила доследна и предвидљива, детету је лакше да разуме границе и очекивања у различитим ситуацијама (Berk, 2018).

Важно је да правила не буду само средство контроле, већ и начин да дете постепено развија одговорност и разумевање последица свог понашања. На пример, правило да се играчке након игре враћају на место може детету помоћи да развија осећај одговорности према заједничком простору. Слично томе, правила која се односе на поштовање других могу допринети развоју социјалне одговорности.

Васпитни поступци родитеља обухватају различите начине на које родитељи усмеравају дететово понашање. Они могу укључивати објашњавање, постављање граница, похвалу, подстицање, преусмеравање дететове активности и разговор о последицама одређених поступака. Начин на који се ови поступци примењују може бити значајан за развој дететове самосталности и способности саморегулације.

Савремени приступи позитивном родитељству наглашавају да дисциплина треба да има васпитну функцију, односно да помогне детету да разуме правила и постепено развије унутрашњу контролу понашања. Постављање граница треба да буде повезано са топлином, поштовањем и разумевањем дететових потреба (UNICEF Србија, 2020).

Доследност је такође важна карактеристика породичних правила. Када различити одрасли у дететовом окружењу имају потпуно супротстављена очекивања, детету може бити теже да разуме границе и предвиди последице свог понашања. То не значи да сви одрасли морају реаговати на потпуно исти начин, већ да основна правила и очекивања треба да буду довољно јасна и стабилна.

Повезаност породичних правила са правилима у вртићу може додатно олакшати детету прилагођавање. Када породица и вртић кроз сарадњу размењују информације и усаглашавају начине подршке детету, ствара се већи степен континуитета између два важна окружења у којима дете одраста. Партнерство породице и вртића зато не подразумева да обе стране морају имати идентичне поступке, већ да заједнички настоје да разумеју дете и подрже његов развој (Bronfenbrenner, 1979).

Породичне вредности, правила и васпитни поступци на тај начин представљају важан део породичног окружења у којем дете стиче прва искуства о односима и понашању.

Њихов значај треба посматрати у контексту целокупног односа између детета и одраслих, као и у односу са другим срединама у којима дете живи. Такав приступ омогућава да се понашање детета у вртићу не посматра изоловано, већ као део сложеног процеса његовог развоја и учења.

2. КЛИМА И ПОРОДИЧНА ЊЕН УТИЦАЈ НА ДЕТЕ

Породична клима представља целокупну емоционалну, комуникацијску и социјалну атмосферу која постоји унутар породице и у којој дете свакодневно одраста. Она се не односи само на односе између родитеља и детета, већ и на односе међу свим члановима породице, начин комуникације, присуство подршке, правила, очекивања, начин решавања конфликта и осећај сигурности који породица пружа детету. Породично окружење представља један од непосредних контекста развоја детета, а његов утицај се остварује кроз свакодневне интеракције и искуства која дете стиче у породици (Bronfenbrenner, 1979).

Утицај породичне климе на дете не треба посматрати као једноставан однос узрока и последице. Дете својим карактеристикама, темпераментом и понашањем истовремено утиче на реакције одраслих, па се развој одвија кроз сталну међусобну интеракцију детета и његовог окружења (Sameroff, 2009). Због тога породична клима може представљати значајан заштитни фактор, али и фактор ризика, зависно од квалитета односа, стабилности, подршке и начина на који чланови породице одговарају на потребе детета.

2.1. Појам и карактеристике породичне климе

Породична клима може се разумети као карактеристичан начин на који чланови породице доживљавају и остварују своје међусобне односе. Она обухвата емоционалну атмосферу, начин комуникације, степен блискости и подршке, присуство правила и граница, као и начине реаговања на неслагања и проблеме. Породична клима није непроменљива категорија, већ се мења у зависности од развојних потреба детета, животних околности и односа међу члановима породице.

Из перспективе еколошког приступа, породица представља један од најзначајнијих непосредних система у којима се развој детета одвија. Дете није изоловано од окружења, већ је у сталној интеракцији са родитељима, другим члановима породице, вршњацима и васпитно-образовним окружењем. Квалитет тих интеракција може утицати на начине на које дете разуме себе, друге људе и правила социјалног понашања (Bronfenbrenner, 1979).

Једна од важних карактеристика породичне климе јесте **емоционална доступност одраслих**. Када дете има искуство да су његове потребе препознате и да може да се обрати одраслој особи за подршку, стварају се услови за развој поверења и сигурности (Bowlby, 1988). Насупрот томе, нестабилни односи, непредвидивост и честа изложеност конфликтима могу отежати детету да развије осећај предвидивости и сигурности.

Породична клима обухвата и начин на који се постављају правила и границе. Јасна и узрасно примерена очекивања помажу детету да постепено разуме шта се од њега очекује и да развија способност саморегулације (Berk, 2018). При томе, значај није само у постојању правила, већ и у начину на који их одрасли објашњавају и примењују.

Значајан део породичне климе представљају и **модел понашања које дете посматра**. Према теорији социјалног учења, деца велики део понашања усвајају посматрајући друге и уочавајући последице њиховог понашања (Bandura, 1977). Због тога начин на који одрасли разговарају, решавају неспоразуме, показују емоције и постављају границе може представљати модел за дететово касније понашање.

Породичну климу, стога, чине бројни међусобно повезани елементи: емоционални односи, комуникација, подршка, правила, очекивања, модели понашања и начини решавања конфликта. Њен значај посебно долази до изражаја у раном детињству, када дете још увек у великој мери зависи од одраслих у задовољавању својих физичких, емоционалних и социјалних потреба (Berk, 2018).

2.2. Емоционална атмосфера у породици

Емоционална атмосфера представља једну од најзначајнијих компоненти породичне климе. Она се огледа у начину на који чланови породице показују наклоност, прихватају емоције, пружају подршку и реагују у ситуацијама стреса, неслагања или фрустрације. За дете је посебно важно да има искуство да су његове емоције прихватљиве и да постоји одрасла особа која му помаже да их разуме и постепено регулише (Berk, 2018).

У раном детињству дете још нема у потпуности развијене способности саморегулације. Оно се у великој мери ослања на одрасле који му помажу да препозна и именује емоционална стања, да разуме шта их је изазвало и да пронађе прихватљив начин реаговања. На тај начин породичне интеракције представљају простор у коме се постепено развијају емоционална компетентност и самоконтрола (Berk, 2018).

Сигурна емоционална веза са родитељем или другом значајном одраслом особом омогућава детету да истражује окружење уз осећај да има подршку којој може да се врати када му је потребна. Bowlby (1988) ову функцију описује кроз концепт сигурне базе, која детету пружа ослонац за истраживање света и успостављање односа са другим људима.

Важан аспект емоционалне атмосфере јесте и начин на који одрасли реагују на дететове непријатне емоције. Плач, љутња, страх или фрустрација представљају део нормалног развоја, али дете тек постепено учи како да их изрази на прихватљив начин. Подржавајући одрасли помажу детету да разуме сопствена осећања, уместо да их једноставно одбацују или кажњавају (UNICEF Srbija, 2020).

Емоционална атмосфера у породици може се одразити и на дететово функционисање ван породице. Дете које је навикло на подршку и конструктивно решавање проблема може лакше тражити помоћ, изражавати потребе и успостављати односе са вршњацима. Ипак, понашање детета у вртићу не треба тумачити искључиво на основу породичне атмосфере, јер на њега истовремено утичу и развојне карактеристике детета, вршњачки односи и услови у самом вртићу (Sameroff, 2009).

2.3. Комуникација између чланова породице

Комуникација у породици представља важан механизам кроз који дете учи како се успостављају односи, изражавају потребе и решавају проблеми. Она не обухвата само изговорене речи, већ и тон гласа, начин слушања, невербалне поруке, реакције на питања и начин на који одрасли показују интересовање за дете.

Свакодневни разговори, заједничко читање, игра и друге заједничке активности стварају прилике за развој језика, разумевање емоција и учење социјалних правила (UNICEF Србија, 2017). Квалитет ових интеракција има посебан значај јер дете кроз њих не усваја само информације већ и учи како се успоставља контакт са другом особом.

Начин на који родитељи комуницирају са дететом може допринети развоју његове способности да вербализује потребе и осећања. Када одрасли саслушају дете, постављају му питања, објашњавају правила и помажу му да разуме последице свог понашања, дете добија могућност да постепено развија самосталност и одговорност (Berk, 2018).

Посебно је значајан начин на који се у породици комуницира током конфликта. Дете посматра како одрасли решавају неслагања и може усвајати различите моделе реаговања. Према Vanduri (1977), посматрање понашања других представља важан пут учења. Зато конструктивно изражавање незадовољства, слушање саговорника и тражење решења могу представљати позитивне моделе социјалног понашања.

С друге стране, комуникација коју карактеришу стална вика, омаловажавање, претње или игнорисање може створити неповољнију интеракциону атмосферу. То не значи да сваки конфликт или повишен тон аутоматски доводи до проблема у понашању детета, већ да је важно сагледати учесталост, интензитет и целокупни образац породичних односа.

За дете које борави у вртићу значајно је и то што комуникацијске обрасце из породице постепено проширује кроз односе са вршњацима и васпитачима. Вртић зато представља нови контекст у коме дете има могућност да развија и прилагођава своје начине комуникације.

2.4. Односи између родитеља и детета

Однос између родитеља и детета представља један од централних односа у раном развоју. Његову основу чине блискост, емоционална доступност, подршка, постављање граница и постепено подстицање дететове самосталности. Квалитет овог односа значајан је за начин на који дете доживљава себе, друге људе и своје место у окружењу (Bowlby, 1988).

Родитељи имају важну улогу у формирању почетних образаца понашања детета. Дете посматра реакције одраслих, усваја начине комуникације и постепено учи шта се у одређеним ситуацијама очекује. На тај начин родитељско понашање може представљати модел за развој социјалних реакција (Bandura, 1977).

Истовремено, однос родитеља и детета није једносмеран. Дете својим темпераментом, потребама и понашањем утиче на начин на који родитељ реагује, док родитељски одговори истовремено утичу на даљи развој дететовог понашања. Ова међусобна условљеност представља једну од основних поставки трансакционог приступа развоју (Sameroff, 2009).

Посебно место имају родитељске васпитне праксе. Позитивно родитељство подразумева успостављање јасних и узрасно примерених граница, уз поштовање дететовог достојанства и пружање подршке у учењу прихватљивог понашања (UNICEF Србија, 2020). Уместо да се дисциплина заснива искључиво на казни, важно је детету објаснити очекивања и понудити му прихватљиве начине да изрази своје потребе.

Однос родитеља и детета може се посматрати и кроз призму сигурности. Када дете има искуство да одрасла особа реагује предвидиво и доступна је када му је потребна помоћ, стварају се услови за развој поверења и постепено осамостаљивање (Bowlby, 1988).

У контексту вртића, квалитет односа родитеља и детета може бити један од фактора који се узимају у обзир приликом разумевања дететових реакција, али не сме бити једино објашњење његовог понашања. Понашање је резултат сложене интеракције више фактора, због чега је неопходно избегавати поједностављено закључивање да је одређено понашање детета директна последица начина васпитања у породици (Sameroff, 2009).

2.5. Сигурност, прихваћеност и осећај припадности

Сигурност и прихваћеност представљају важне услове за здрав развој детета. Детету је потребно да осети да припада породици, да је вољено и прихваћено и да може да рачуна на подршку одраслих. Такав осећај представља основу за развој поверења и истраживање окружења (Bowlby, 1988).

Осећај припадности не подразумева одсуство правила и граница. Напротив, јасна и предвидива правила детету могу пружити осећај структуре и помоћи му да разуме границе сопственог понашања. Према Berk (2018), постепено усвајање правила и саморегулације представља важан део социјалног и емоционалног развоја детета.

У породици дете први пут добија искуство о томе како функционише припадност одређеној заједници. Оно учи да постоје заједничке активности, одговорности, правила и очекивања. Кроз свакодневни живот дете постепено развија осећај да је важан део породичне заједнице и да својим понашањем може допринети заједничком функционисању.

Када дете започне боравак у вртићу, осећај припадности проширује се на нову социјалну средину. Оно постаје део групе, успоставља односе са вршњацима и васпитачима и учи нова правила. У том процесу значајна је повезаност породичног и вртићког окружења. Према еколошком приступу, развој детета зависи и од односа између различитих непосредних окружења у којима оно учествује (Bronfenbrenner, 1979).

Због тога је важно да дете у вртићу постепено развије осећај да је прихваћено и сигурно. Васпитач има значајну улогу у стварању предвидиве и подстицајне средине, посебно током периода адаптације, промена и ситуација у којима дете испољава несигурност или јаке емоције.

2.6. Повољна и неповољна породична клима

Повољну породичну климу карактеришу емоционална доступност, подршка, поштовање, јасна правила, предвидивост и могућност отворене комуникације. У таквом окружењу дете има прилику да развија поверење, саморегулацију, социјалне компетенције и способност да на прихватљив начин изражава своје потребе (Berk, 2018; Bowlby, 1988).

Повољна породична клима не подразумева породицу без конфликта. Неслагања су природан део породичног живота. Важније је на који начин се конфликти решавају и да ли дете има искуство да се након неслагања односи могу обновити и наставити уз поштовање и подршку. На тај начин дете може учити да конфликт не мора значити прекид односа, већ да је могуће тражити решење и договор.

Неповољна породична клима може бити повезана са хроничном нестабилношћу односа, недостатком емоционалне подршке, нејасним или недоследним границама, честим конфликтима и непредвидивим реакцијама одраслих. Такво окружење може представљати додатни изазов за дететово прилагођавање и развој саморегулације. Ипак, приликом тумачења дететовог понашања важно је избегавати детерминистички приступ, јер породична клима представља само један део ширег развојног контекста (Sameroff, 2009).

Према истраживањима о родитељским праксама, начин на који одрасли постављају границе и примењују дисциплинске поступке има значај за искуства детета у породици. Посебно се наглашава значај васпитних поступака који детету помажу да разуме правила и последице свог понашања, уз очување односа и поштовања дететове личности (UNICEF Srbija, 2020).

Поред тога, важно је узети у обзир и **заштитне факторе** који могу ублажити негативне утицаје стресних животних околности. Подржавајући однос са бар једном значајном одраслом особом, стабилна рутина, позитивне интеракције и сарадња са вртићем могу представљати важне ресурсе за дете (UNICEF Srbija, 2017).

Понашање детета у вртићу зато не треба посматрати као „доказ“ да је породична клима добра или лоша. Исто понашање може имати различите функције и значења у зависности од дететовог узраста, темперамента, тренутног стања, односа са вршњацима и услова у групи. Улога васпитача је да посматра дете у различитим ситуацијама, да уочи обрасце понашања и да, у сарадњи са породицом, тражи начине за пружање одговарајуће подршке (Sameroff, 2009).

На тај начин породична клима не треба да буде основ за процењивање или осуђивање породице, већ један од контекста који помаже васпитачу да боље разуме дете. Циљ није тражење „кривца“ за одређено понашање, већ стварање услова у којима ће дете добити доследну, осетљиву и развојно примерену подршку и код куће и у вртићу.

3. ПОНАШАЊЕ ДЕТЕТА У ВРТИЋУ

Понашање детета у вртићу представља сложену појаву која се развија у интеракцији детета са вршњацима, васпитачима, простором, правилима и различитим ситуацијама у којима дете учествује. Вртић је за дете значајно социјално окружење у коме оно проширује искуства стечена у породици и постепено развија већу самосталност, способност сарадње и прилагођавања заједничким правилима (Bronfenbrenner, 1979).

Понашање детета не треба посматрати изоловано од његовог развоја и контекста у коме се јавља. На њега утичу узраст, темперамент, развојне могућности, претходна искуства, односи са одраслима и вршњацима, као и тренутне околности у којима се дете налази (Berk, 2018; Sameroff, 2009). Због тога је за разумевање понашања важно посматрати не само шта дете ради, већ и у којој ситуацији, када, према коме и са којом сврхом одређено понашање испољава.

3.1. Развој социјалног и емоционалног понашања

Социјални и емоционални развој представљају значајне аспекте целокупног развоја детета. Они обухватају способност успостављања односа са другим људима, препознавања и изражавања емоција, разумевања социјалних ситуација, сарадње, дељења и постепеног регулисања сопственог понашања (Berk, 2018).

У раном детињству ове способности се интензивно развијају. Дете постепено прелази од непосредног реаговања на сопствене потребе ка све већој способности да узме у обзир и потребе других.

Ипак, развој саморегулације је постепен процес, па су снажне емоционалне реакције, тешкоће у чекању или потреба за непосредном помоћи одраслог очекиване у одређеним развојним периодима (Berk, 2018).

Вртић представља посебно значајно окружење за развој ових способности јер дете свакодневно ступа у бројне интеракције. Кроз игру и заједничке активности дете учи да дели простор и материјале, чека свој ред, договара се, решава неспоразуме и препознаје емоције других. Социјално окружење тако постаје простор за практично увежбавање социјалних и емоционалних компетенција.

Важну улогу имају и одрасли. Васпитач помаже детету да именује осећања, разуме ситуацију и пронађе прихватљив начин реаговања. Оваква подршка доприноси постепеном развоју саморегулације, која подразумева све већу способност детета да управља пажњом, емоцијама и понашањем (Berk, 2018).

Развој социјалног и емоционалног понашања није линеаран. Дете може у једној ситуацији показати висок степен самосталности и сарадње, а у другој реаговати импулсивно или тражити већу подршку. Због тога је важно посматрати понашање у различитим ситуацијама и уважавати индивидуални темпо развоја.

3.2. Однос детета према вршњацима

Односи са вршњацима представљају важан део искуства детета у вртићу. За разлику од односа са одраслима, односи са вршњацима детету пружају бројне прилике за преговарање, сарадњу, договарање и решавање међусобних неспоразума.

Кроз заједничку игру деца уче да усаглашавају своје жеље са жељама друге деце. Потребно је да науче да деле играчке и материјале, да чекају ред, прихвате туђу идеју и понекад одустану од сопственог тренутног захтева. Ове ситуације представљају природне прилике за развој социјалних компетенција (Berk, 2018).

Позитивни односи са вршњацима могу се испољавати кроз сарадњу, помагање, дељење, заједничку игру и показивање интересовања за друге. Дете постепено развија способност да препозна емоције вршњака и да на њих одговори на одговарајући начин.

Међутим, конфликти међу децом такође представљају саставни део вршњачких односа. Неслагање око играчке, места у игри или правила може довести до плача, љутње, повлачења или покушаја наметања сопствене воље. Такве ситуације не треба аутоматски тумачити као проблематично понашање, већ као прилике у којима дете још увек учи како да регулише своје емоције и решава социјалне конфликти.

Улога васпитача је да помогне деци да постепено развијају конструктивне начине решавања неспоразума. Уместо непосредног доношења решења за децу, васпитач може подстицати разговор, именовање проблема, слушање другог детета и тражење прихватљивог решења. На тај начин вршњачка интеракција постаје важан простор учења.

Истовремено, дете у вршњачку групу уноси претходна искуства и начине комуникације, али се они кроз нове интеракције могу мењати и развијати. То је у складу са трансакционим схватањем развоја, према коме дете и окружење непрекидно утичу једно на друго (Sameroff, 2009).

3.3. Однос детета према васпитачу и правилима групе

Однос детета према васпитачу значајан је за његово осећање сигурности и укљученост у живот групе. Васпитач за дете представља важну одраслу особу у новом социјалном окружењу и има улогу да обезбеди предвидивост, подршку и услове за учење и развој.

Посебно током адаптације дете може показивати различите реакције на одвајање од породице, нови простор, нове одрасле особе и већи број вршњака. Потреба за блискошћу са васпитачем, плач, повлачење или одбијање активности могу бити део процеса прилагођавања, а не нужно показатељ трајне тешкоће у понашању.

Правила групе помажу деци да разумеју како заједнички простор функционише. Она треба да буду јасна, кратка, узрасно примерена и доследна.

Дете кроз њих постепено учи да његове потребе постоје у оквиру заједнице у којој постоје и потребе других (Berk, 2018).

За усвајање правила није довољно само њихово саопштавање. Деци је потребно објаснити шта се очекује, показати им прихватљив начин понашања и обезбедити прилике да га увежбавају. Васпитач својим понашањем такође представља модел, јер деца уче посматрањем начина на који одрасли комуницирају и решавају ситуације (Bandura, 1977).

Доследност васпитача доприноси предвидивости окружења. То не значи да свака ситуација мора бити решена на потпуно исти начин, већ да основне вредности и границе групе буду јасне. Када дете зна шта може да очекује, лакше може да усмерава своје понашање.

Важно је да се правила не користе искључиво као средство контроле, већ као средство заједничког живота и безбедности групе. На тај начин дете постепено прелази од поштовања правила због спољашње контроле ка разумевању њихове сврхе и развоју унутрашње самоконтроле (Berk, 2018).

3.4. Испољавање емоција и потреба детета

Дете у вртићу своје потребе и емоције испољава на различите начине. У зависности од узраста и степена развијености говора и саморегулације, оно може своје стање изразити речима, плачем, повлачењем, покретом, одбијањем активности, тражењем близине одрасле особе или другим облицима понашања.

Емоције саме по себи нису ни „добре“ ни „лоше“. Оне представљају начин на који дете реагује на оно што доживљава. Изазов може представљати начин њиховог изражавања, нарочито када дете још нема довољно развијене стратегије за регулисање снажних осећања (Berk, 2018).

Зато је важно разликовати **емоцију од понашања**. Дете има право да буде љуто, тужно, уплашено или фрустрирано, али му је потребна подршка да научи како да те емоције изрази на начин који не угрожава њега или друге. Овакав приступ омогућава истовремено прихватање дететовог емоционалног искуства и постављање јасних граница понашања.

Васпитач може помоћи детету тако што ће именовати емоцију, признати његово доживљај и понудити прихватљиву алтернативу. На пример, уместо да се дете само упозори да „не сме“ да реагује на одређени начин, може му се помоћи да каже шта жели, затражи помоћ или направи паузу.

Подржавање емоционалне регулације представља постепен процес. Дете најпре у великој мери зависи од одраслог који му помаже да се смири и разуме ситуацију, а временом све више усваја стратегије које може самостално да користи (Berk, 2018).

Испољаване потреба такође треба посматрати у контексту. Глад, умор, болест, промене у дневној рутини, одвајање од родитеља или конфликт са вршњаком могу утицати на дететово понашање. Због тога је посматрање ситуације у којој се одређено понашање јавља важан део педагошког рада.

3.5. Пожељни и изазовни облици понашања у вртићу

У васпитној пракси често се користи подела на пожељне и изазовне облике понашања. Пожељним се могу сматрати они облици понашања који доприносе безбедном и подржавајућем функционисању групе: сарадња, помагање, дељење, слушање другог, поштовање договорених правила, самостално решавање једноставних проблема и адекватно изражавање потреба.

Изазовним облицима понашања могу се сматрати они који детету или групи отежавају учешће у активностима и успостављање односа. То могу бити учестало одбијање активности, повлачење, снажне емоционалне реакције, тешкоће у прихватању правила, импулсивно реаговање или чести конфликти са вршњацима. Међутим, само присуство одређеног понашања није довољно да се оно прогласи проблематичним.

Приликом процене понашања важно је узети у обзир **учесталост, интензитет, трајање и контекст** у коме се оно јавља. Потребно је размотрити и да ли понашање одговара развојном нивоу детета и да ли се јавља у различитим ситуацијама или само у одређеним околностима (Berk, 2018).

Са педагошког становишта, изазовно понашање је важно посматрати као информацију о детету и његовим тренутним потребама, а не само као непоштовање правила. Самеров трансакциони приступ наглашава да се понашање детета и реакције окружења међусобно обликују (Sameroff, 2009). Због тога реакција одраслог на одређено понашање може утицати на то да ли ће се оно у будућности смањити, променити или поновити.

Уместо усмерености искључиво на кажњавање, значајно је детету показати шта може да уради другачије. Позитивне васпитне праксе подразумевају јасне границе, објашњавање очекивања, усмеравање и подршку детету у учењу прихватљивог понашања (UNICEF Srbija, 2020).

Посебно је важно да васпитач избегава етикетирање детета. Изрази попут „несташан“, „агресиван“, „непослушан“ или „проблематичан“ описују дете као целину, уместо конкретног понашања. Професионалнији приступ подразумева описивање онога што се стварно догодило и тражење могућих разлога и потреба које стоје иза понашања.

На тај начин посматрање понашања постаје основ за педагошко деловање. Васпитач може да препозна ситуације које детету представљају изазов, да прилагоди подршку и, када је потребно, да у сарадњи са породицом тражи заједничке начине реаговања. Овакав приступ је посебно значајан за тему овог рада јер омогућава да се понашање детета у вртићу посматра у ширем контексту његовог развоја и породичног окружења.

4. УТИЦАЈ ПОРОДИЧНЕ КЛИМЕ НА ПОНАШАЊЕ ДЕТЕТА У ВРТИЋУ

Породична клима представља један од значајних контекста у којима се формирају и развијају дететове социјалне, емоционалне и бихевиоралне карактеристике. Дете у породичном окружењу стиче прва искуства о односима, комуникацији, границама, решавању конфликта и начинима изражавања емоција, а та искуства затим у различитом облику уноси у друга социјална окружења, укључујући вртић (Bronfenbrenner, 1979; Sameroff, 2009).

Ипак, утицај породице на понашање детета не може се посматрати као директан и непроменљив пренос научених образаца. Дете активно учествује у сопственом развоју, а његово понашање обликују и темперамент, развојни ниво, односи са вршњацима, васпитачем и карактеристике самог окружења (Sameroff, 2009). Због тога је породичну климу потребно посматрати као један од међусобно повезаних фактора који могу допринети одређеном начину функционисања детета у вртићу.

4.1. Преношење породичних образаца понашања у вртић

Дете прва искуства о међуљудским односима стиче у породици. Начини на које чланови породице комуницирају, показују емоције, постављају границе и решавају проблеме могу детету представљати моделе понашања које оно постепено усваја (Bandura, 1977). Та искуства се могу појавити и у вртићком окружењу, нарочито у ситуацијама које су детету познате или емоционално значајне.

Према теорији социјалног учења, деца не уче само кроз непосредно упућивање и инструкције, већ и посматрањем понашања других људи и последица тог понашања (Bandura, 1977). Уколико дете често посматра одрасле како разговарају, договарају се и решавају конфликте мирним путем, оно добија модел који може применити у односу са вршњацима. Слично томе, дете може усвајати и мање конструктивне начине реаговања уколико су они често присутни у његовом непосредном окружењу.

Породични обрасци могу се у вртићу испољити кроз начин на који дете тражи помоћ, реагује на ограничења, прихвата одлагање сопствених жеља, ступа у контакт са другом децом или одговара на интервенцију одраслог. На пример, нека деца ће у конфликтној ситуацији одмах тражити помоћ од васпитача, док ће друга покушавати да проблем реше самостално. Такве разлике могу бити повезане са претходним искуствима, али и са индивидуалним карактеристикама детета.

Међутим, важно је нагласити да се породични образац не преноси механички. Вртић представља ново социјално окружење у коме дете стиче нова искуства и учи другачије начине понашања. Према трансакционом моделу, дете и окружење непрекидно утичу једно на друго, што значи да нова искуства могу мењати већ постојеће обрасце понашања (Sameroff, 2009).

Управо зато васпитач има важну улогу у препознавању дететових образаца понашања, али и у стварању прилика да дете развије нове, конструктивније начине комуникације и решавања проблема.

4.2. Утицај емоционалне сигурности на понашање детета

Емоционална сигурност представља важну основу за дететово истраживање окружења, успостављање односа и постепено осамостаљивање. Према теорији привржености, сигуран однос са значајном одраслом особом детету пружа ослонац који му омогућава да истражује свет, а да притом има осећај да може да се врати по подршку када му је потребна (Bowlby, 1988).

Када дете има искуство стабилности и предвидивости у односима са одраслима, може лакше да усмерава пажњу на игру, учење и истраживање. Насупрот томе, повећана несигурност може бити праћена већом потребом за близином одраслог, повлачењем, опрезношћу или интензивнијим емоционалним реакцијама. Такве реакције треба разумети у контексту дететових потреба, а не аутоматски тумачити као непожељно понашање (Bowlby, 1988).

Емоционална сигурност има значај и за развој саморегулације. Дете у раном узрасту још увек у великој мери зависи од одраслих у процесу регулисања јаких емоција. Кроз подршку одраслог оно постепено учи да препозна осећања, разуме њихове узроке и користи прихватљиве начине реаговања (Berk, 2018).

У вртићу се овај процес наставља. Васпитач може представљати важну особу која детету обезбеђује предвидивост, прихватање и подршку.

Јасна дневна структура, познате рутине и доследне реакције одраслог могу помоћи детету да се лакше оријентише у новој средини.

Истовремено, важно је избегавати став да ће дете које има сигурне односе у породици нужно увек показивати мирно и прилагођено понашање у вртићу. Различите ситуације могу активирати различите реакције, а на дететово понашање утичу бројни фактори (Sameroff, 2009).

4.3. Утицај родитељских васпитних стилова на понашање детета

Начин на који родитељи постављају границе, реагују на дететове потребе и подстичу самосталност представља значајан аспект породичне климе. Васпитни стил обухвата карактеристичне начине на које родитељи остварују контролу, пружају топлину и подршку и усмеравају дететово понашање.

У класичној литератури о родитељским стиловима разликују се различити обрасци родитељског понашања, при чему се посебно наглашава значај равнотеже између прихватања детета и постављања јасних очекивања (Baumrind, 1967). За развој детета значајно је да правила буду разумљива и примерена узрасту, али и да дете у односу са родитељима има осећај прихваћености и подршке.

Начин на који родитељи реагују на непожељно понашање може утицати на то како дете касније реагује на границе и захтеве других одраслих. Позитивне васпитне праксе наглашавају постављање јасних граница уз објашњавање очекивања и усмеравање детета ка прихватљивим алтернативама (UNICEF Srbija, 2020).

У вртићу се разлике у претходним искуствима могу уочити, на пример, приликом прихватања правила, чекања, дељења материјала или реаговања на захтев васпитача. Нека деца могу лакше прихватити границе јер су им сличне ситуације познате из породичног окружења, док друга могу захтевати више времена и подршке.

Ипак, није оправдано понашање детета у вртићу директно приписати одређеном васпитном стилу. Развој је резултат сложене интеракције детета и различитих окружења, а дете кроз нова искуства може постепено развијати нове стратегије понашања (Sameroff, 2009).

Због тога сарадња између породице и вртића има посебан значај. Размена информација о дететовим потребама и начинима подршке може омогућити да одрасли боље разумеју понашање детета и да му понуде доследну и развојно примерену подршку.

4.4. Породични конфликти и њихово могуће одражавање на понашање детета

Конфликти су природан део породичног живота и њихово само постојање не значи да породична клима негативно утиче на дете. Значајни су учесталост и интензитет конфликта, начин на који се они решавају и степен у коме је дете изложено њиховим последицама.

Дете посматра односе између значајних одраслих и кроз њих може учити различите начине реаговања у конфликтним ситуацијама. Према социјалном учењу, понашање које дете посматра може постати модел за његове касније реакције (Bandura, 1977).

У условима појачаног породичног стреса или честих конфликта, нека деца могу показивати већу раздражљивост, повлачење, несигурност или тешкоће у регулисању емоција. Код друге деце реакција може бити мање уочљива, па је важно да васпитач не очекује исти облик реаговања код сваког детета.

Могуће последице породичног стреса треба посматрати опрезно. Самеров трансакциони модел указује на то да развој детета зависи од сталне интеракције различитих фактора, па један фактор сам по себи не одређује исход развоја (Sameroff, 2009).

Посебно је важно да васпитач избегава испитивање детета о породичним проблемима на начин који би могао да га изложи додатном притиску. Уместо тога, пажњу треба усмерити на оно што је видљиво у вртићу: промене у понашању, емоционалним реакцијама, учешћу у активностима, односу са вршњацима и потреби за подршком.

Вртић у таквим ситуацијама може представљати стабилно и предвидиво окружење у коме дете има прилику да се игра, учи, успоставља односе и добије подршку од одраслих. Подржавајући односи са значајним одраслима представљају важан ресурс за дете у различитим животним околностима (UNICEF Србија, 2017).

4.5. Утицај породичне подршке на социјалне компетенције детета

Породична подршка има значајну улогу у развоју социјалних компетенција детета. Кроз свакодневне интеракције дете учи како да комуницира, тражи помоћ, изражава потребе, препознаје емоције других и учествује у заједничким активностима (Berk, 2018).

Породичне активности као што су заједничка игра, разговор, читање и укључивање детета у свакодневни живот представљају прилике за учење и развој. UNICEF Србија (2017) указује на значај квалитетних интеракција родитеља и деце у раном детињству, као и на улогу породице у стварању услова за развој детета.

Подршка родитеља не подразумева да одрасли све раде уместо детета. Напротив, постепено укључивање детета у доношење једноставних избора, решавање проблема и обављање узрадно примерених задатака доприноси развоју самосталности и осећаја компетентности.

Социјалне компетенције које се развијају у породици могу детету олакшати успостављање односа у вртићу. Дете које је имало прилику да у породици вежба разговор, слушање, договарање и изражавање осећања може те способности постепено користити и у вршњачкој групи.

Међутим, вртић истовремено представља нови простор за развој социјалних компетенција. Дете у њему добија прилику да своје постојеће вештине примењује у сложенијим ситуацијама и да кроз интеракцију са вршњацима и васпитачима усваја нове начине понашања. Породица и вртић зато не треба да се посматрају као одвојени утицаји, већ као међусобно повезани контексти дететовог развоја (Bronfenbrenner, 1979).

Посебну вредност има сарадња породице и вртића. Када родитељи и васпитачи размењују релевантне информације и заједнички размишљају о потребама детета, стварају се бољи услови за континуитет подршке. Та сарадња не подразумева потпуно исте поступке у породици и вртићу, већ заједничко разумевање детета и његових развојних потреба.

4.6. Значај доследности између породичних и вртићких правила

Доследност у основним очекивањима између породице и вртића може детету олакшати разумевање правила и прилагођавање различитим социјалним ситуацијама. Када су основне поруке одраслих сличне — на пример, да се други поштују, да се потребе изражавају речима и да се конфликт решава без повређивања — дете добија јаснији оквир за учење социјално прихватљивог понашања.

Јасна правила и предвидиве границе представљају важан део развоја саморегулације. Дете постепено учи да одлаже непосредно задовољење потреба, контролише импULSE и прилагођава понашање ситуацији (Berk, 2018).

Доследност, међутим, не треба схватити као захтев да породица и вртић имају потпуно идентична правила. Породица и вртић су различита окружења са различитим функцијама. Оно што је важно јесте да дете не добија потпуно супротстављене поруке о основним вредностима, границама и начинима одношења према другима.

Уколико се, на пример, од детета у вртићу очекује да чека ред, слуша друге и користи речи у решавању конфликта, корисно је да и породица подржава сличне облике социјалног понашања. На тај начин дете добија више прилика да исте вештине примењује у различитим контекстима.

Значај доследности посебно долази до изражаја код деце која имају тешкоће у саморегулацији или прилагођавању новим ситуацијама. Јасна структура, предвидивост и подржавајуће реакције одраслих могу им олакшати разумевање очекивања и постепено усвајање правила (UNICEF Srbija, 2020).

Сарадња породице и вртића зато треба да буде заснована на партнерству, међусобном уважавању и размени информација. Васпитач не треба да процењује породицу на основу дететовог понашања, нити родитељи треба да очекују да вртић реши све изазове у понашању. Заједнички циљ је пружање детету стабилне и подржавајуће средине у којој може постепено да развија социјалне и емоционалне компетенције.

У том смислу, утицај породичне климе на понашање детета у вртићу треба разумети као **динамичан процес**. Породична искуства имају значај, али се дететово понашање истовремено обликује кроз нова искуства у вртићу, односе са вршњацима и васпитачима и сопствени развој детета (Bronfenbrenner, 1979; Sameroff, 2009). Управо овакав приступ омогућава да се понашање детета сагледа целовито и да се избегне поједностављено приписивање одговорности породици.

5. ЕКОЛОШКИ ПРИСТУП РАЗВОЈУ ДЕТЕТА

Еколошки приступ развоју детета полази од схватања да се развој не може разумети одвојено од окружења у којем дете живи и одраста. Дете је истовремено део породице, вршњачке групе, вртића и шире друштвене заједнице, а искуства из ових окружења међусобно се повезују и утичу на његов развој. Посебан значај овом приступу дао је амерички психолог Ури Бронфенбренер, који је развио еколошку теорију људског развоја (Bronfenbrenner, 1979).

Ова теорија је посебно значајна за разумевање понашања детета у вртићу јер омогућава да се дететово понашање посматра у ширем контексту. Уместо да се пажња усмери само на особине детета, разматрају се и односи, искуства и услови у непосредним окружењима у којима дете учествује (Bronfenbrenner & Morris, 2006). На тај начин могуће је боље разумети повезаност породичне климе, вртићког окружења и дететовог понашања.

5.1. Основе Бронфенбренерове еколошке теорије

Бронфенбренерова еколошка теорија развоја заснива се на ставу да се развој детета одвија унутар више међусобно повезаних система. Развој није само последица индивидуалних карактеристика детета, већ представља резултат сталне интеракције детета и окружења (Bronfenbrenner, 1979).

У оквиру првобитне теорије издваја се више система. **Микросистем** обухвата непосредна окружења у којима дете директно учествује, као што су породица, вртић и вршњачка група. Управо у овим окружењима одвијају се непосредне интеракције које имају велики значај за развој детета (Bronfenbrenner, 1979).

Мезосистем односи се на повезаност два или више микросистема у којима дете учествује. За тему овог рада посебно је значајан однос породице и вртића. Када родитељи и васпитачи размењују информације, сарађују и заједнички подржавају дете, долази до повезивања два важна окружења његовог развоја.

Егзосистем обухвата окружења у којима дете не учествује непосредно, али која могу посредно утицати на његов живот. То могу бити, на пример, услови рада родитеља, локалне службе и институције које пружају подршку породици. Иако дете није директни учесник у овим системима, њихово функционисање може утицати на породичне услове и тиме посредно на дете (Bronfenbrenner, 1979).

Макросистем обухвата шире друштвене и културне вредности, норме, уверења, законе и институционалне оквире који обликују услове у којима породице и установе функционишу. На тај начин шири друштвени контекст посредно утиче и на свакодневни живот детета.

У каснијој верзији теорије, Бронфенбренер и Морис посебно наглашавају значај **проксималних процеса**, односно редовних и све сложенијих интеракција између детета и људи, предмета и симбола у његовом непосредном окружењу. Управо кроз такве свакодневне интеракције дете активно учествује у сопственом развоју (Bronfenbrenner & Morris, 2006).

Овај приступ је важан за разумевање понашања јер показује да једно понашање не треба посматрати изоловано. Исто дете може се различито понашати у породици, вртићу или вршњачкој групи, зависно од односа, очекивања и ситуације. Зато је за професионално разумевање детета неопходно узети у обзир више аспеката његовог окружења.

5.2. Породица и вртић као значајна окружења дететовог развоја

Породица представља прво и најнепосредније окружење дететовог развоја. У њој дете стиче прва искуства о односима, комуникацији, емоцијама, правилима и припадности. Свакодневне интеракције са родитељима и другим блиским особама стварају услове у којима дете развија своје социјалне и емоционалне способности (Berk, 2018).

Вртић представља ново, али такође значајно развојно окружење. У њему дете ступа у односе са већим бројем вршњака и одраслих, учествује у заједничким активностима и сусреће се са правилима која се односе на функционисање целе групе. На тај начин вртић проширује дететова социјална искуства.

Према Бронфенбренеровом приступу, значај окружења није само у његовом постојању, већ у квалитету интеракција које се у њему одвијају (Bronfenbrenner & Morris, 2006). За дете је зато важно не само да има породицу и вртић, већ и да у тим окружењима има прилике за подржавајуће односе, игру, комуникацију, истраживање и учење.

Породица и вртић имају различите улоге, али се њихове функције у одређеним областима допуњују. Породица детету пружа континуитет и емоционалну сигурност, док вртић омогућава проширивање социјалног искуства и учење у групи. У оба окружења дете има прилику да развија самосталност, комуникацију и способности неопходне за учешће у заједници.

Због тога се понашање детета у вртићу не може у потпуности разумети без познавања ширег контекста његовог живота. Истовремено, понашање у вртићу може пружити васпитачу важне информације о томе како дете функционише у новој средини, али се те информације морају тумачити пажљиво и без аутоматског закључивања о породичним односима.

5.3. Повезаност породичног и вртићког окружења

Повезаност породице и вртића представља пример функционисања мезосистема у Бронфенбренеровој теорији. Мезосистем се формира кроз односе између непосредних окружења у којима дете учествује, па однос између породице и вртића може имати значај за дететов развој (Bronfenbrenner, 1979).

Када родитељи и васпитачи комуницирају о дететовим потребама, навикама, интересовањима и начинима подршке, стварају се услови за боље разумевање детета. Таква комуникација може бити посебно важна током адаптације, преласка у нову групу или појаве промена у дететовом понашању.

Повезаност ова два окружења не подразумева да породица и вртић морају имати потпуно исти начин рада. Породица и вртић имају различите улоге и специфичности. Значајније је да постоји међусобно уважавање и разумевање основних потреба детета, као и спремност да се подршка прилагођава његовим индивидуалним карактеристикама.

Позитивна комуникација између родитеља и васпитача може допринети стварању континуитета за дете. Када дете препознаје да одрасли сарађују и да су његове потребе важне и у једном и у другом окружењу, може лакше да се прилагођава различитим ситуацијама.

Посебно је значајна размена информација о променама у дететовом понашању. Уколико васпитач уочи да је дете изненада повучено, раздражљиво, несигурно или показује промене у учешћу у активностима, разговор са родитељима може помоћи да се сагледа шири контекст. Са друге стране, информације које родитељи добију од васпитача могу им помоћи да боље разумеју дететово функционисање у групи.

Оваква сарадња треба да буде заснована на професионалности и поверљивости. Циљ није тражење узрока или кривице, већ заједничко разумевање детета и проналажење начина да му се обезбеде што бољи услови за развој.

5.4. Значај сарадње породице и вртића за добробит детета

Сарадња породице и вртића има посебан значај за добробит детета јер омогућава повезивање два важна развојна окружења. Квалитетни односи између родитеља и васпитача могу допринети бољем разумевању дететових потреба и стварању усклађеније подршке његовом развоју (Bronfenbrenner, 1979).

Сарадња се остварује кроз различите облике комуникације: свакодневне разговоре, родитељске састанке, индивидуалне разговоре, заједничке активности, размену информација и укључивање родитеља у живот вртића. Њена вредност није само у преношењу информација, већ и у изградњи поверења између породице и установе.

У центру сарадње треба да буде **добробит детета**, а не процењивање родитељских поступака. Родитељи познају дете у породичном контексту, док васпитач има увид у његово функционисање у групи. Повезивањем ових перспектива могуће је добити потпунију слику о дететовим снагама, интересовањима, потребама и начинима реаговања.

UNICEF Srbija (2017) наглашава значај родитељских пракси и свакодневних интеракција за рани развој детета, док савремени приступи раном развоју посебно истичу значај подстицајног и сигурног окружења и партнерства са породицом (UNICEF Srbija, 2020).

Сарадња је нарочито важна када се код детета појаве изазови у понашању. Уместо да се понашање посматра као проблем који треба „уклонити“, родитељи и васпитачи могу заједнички разматрати када се оно јавља, шта му претходи и шта детету може помоћи. Такав приступ је у складу са трансакционим схватањем развоја, према коме дете и окружење непрекидно утичу једно на друго (Sameroff, 2009).

Партнерски однос такође подразумева поштовање различитости породица. Не постоји само један модел породичног функционисања, па васпитач треба да избегава претпоставке и процене засноване на личним уверењима. Професионални приступ подразумева уважавање породичног контекста и усмереност на оно што може допринети дететовој добробити.

Еколошки приступ зато пружа значајан теоријски оквир за разумевање теме овог рада. Понашање детета у вртићу није могуће потпуно објаснити посматрањем детета издвојеног из његовог окружења. Потребно је узети у обзир породицу, вртић, вршњачке односе и повезаност ових система. Посебно је значајно разумети да квалитет односа између породице и вртића може представљати важан ресурс у пружању подршке детету (Bronfenbrenner & Morris, 2006).

На тај начин еколошки приступ помера фокус са питања **„Шта није у реду са дететом?“** ка сложенијем и професионално значајнијем питању: **„Шта се дешава у дететовом окружењу и како заједно можемо да му пружимо подршку?“** Управо та промена перспективе представља важну основу за разумевање понашања детета у вртићу и за развијање партнерства породице и предшколске установе.

6. УЛОГА ВАСПИТАЧА У РАЗУМЕВАЊУ ДЕТЕТОВОГ ПОНАШАЊА

Васпитач има значајну улогу у разумевању, праћењу и подржавању дететовог понашања у вртићу. Понашање детета не треба посматрати изоловано, већ у односу на његов узраст, развојне карактеристике, индивидуалне потребе, односе са вршњацима и одраслима, као и услове у којима се одређено понашање јавља. Еколошки и трансакциони приступ развоју указују на то да се дете и његово окружење непрестано међусобно обликују, због чега је за разумевање понашања неопходно сагледати шири контекст у коме дете одраста (Bronfenbrenner & Morris, 2006; Sameroff, 2009).

У том процесу васпитач није само особа која поставља правила и усмерава понашање, већ професионалац који посматра дете, препознаје његове потребе, ствара услове за учење и развој и заједно са породицом тражи начине за пружање адекватне подршке. Посебно је важно да се изазовно понашање не посматра само као проблем који треба зауставити, већ као могући начин на који дете изражава емоцију, потребу, несигурност или тешкоћу у прилагођавању одређеној ситуацији.

6.1. Посматрање детета и разумевање контекста понашања

Систематско посматрање представља један од основних начина на који васпитач упознаје дете и разуме његово понашање. Посматрање не подразумева само регистровање шта је дете урадило, већ настојање да се утврди у којој ситуацији се понашање јавља, шта му претходи, како реагују други учесници и шта се након тога дешава. На тај начин васпитач може да сагледа понашање у његовом контексту, уместо да детету приписује одређену особину или „етикету“ (Berk, 2018).

На пример, дете које често одбија да учествује у заједничким активностима може бити уморно, несигурно, преоптерећено захтевима, имати потребу за додатним временом за прилагођавање или једноставно показивати другачији начин укључивања у активност. Због тога је важно посматрати учесталост, трајање и интензитет одређеног понашања, али и ситуације у којима се оно појављује.

Васпитач посматра и позитивне стране дететовог понашања: када дете лакше успоставља контакт, у којим активностима показује интересовање, како тражи помоћ, на који начин решава конфликте и са ким најлакше остварује сарадњу. Овакво посматрање омогућава да се подршка заснива на дететовим снагама и потенцијалима, а не само на тешкоћама које су уочене.

Разумевање контекста посебно је значајно када се разматра могући утицај породичне климе. Одређене промене у понашању детета могу бити повезане са променама у његовом окружењу, али се таква повезаност не може утврђивати само на основу једног понашања.

Развој детета резултат је деловања више међусобно повезаних фактора, због чега је неопходно избегавати једноставна објашњења типа „дете се тако понаша зато што је таква ситуација код куће“ (Sameroff, 2009).

Пажљиво посматрање зато представља основу професионалног деловања васпитача. Оно омогућава да се донесу промишљеније одлуке о начинима подршке и да се избегну непримерене реакције засноване на претпоставкама.

6.2. Индивидуални приступ детету

Свако дете има јединствене развојне карактеристике, потребе, интересовања, искуства и начине реаговања. Због тога се исти васпитни поступак не може подједнако успешно применити на свако дете. Индивидуализација подразумева прилагођавање приступа конкретном детету, уз уважавање његових развојних могућности и актуелних потреба (Berk, 2018).

Индивидуални приступ је посебно важан у ситуацијама адаптације на вртић, промене породичних околности, раздвајања од родитеља или појаве одређених емоционалних и социјалних тешкоћа. Васпитач треба да препозна када је детету потребно више времена, физичка и емоционална близина одраслог, јаснија структура активности или додатно охрабрење за укључивање у групу.

Прилагођавање приступа не значи одсуство граница. Напротив, детету су потребна јасна и предвидива правила, али начин на који се она представљају и подржавају може бити различит у зависности од дететових потреба. Доследност у основним очекивањима може се комбиновати са флексибилношћу у начину пружања подршке (UNICEF Srbija, 2020).

Уместо да се од детета очекује да се одмах прилагоди захтевима групе, васпитач може да обезбеди постепено укључивање, понуди избор између активности, помогне детету да именује оно што осећа или да му покаже прихватљив начин да затражи помоћ. На тај начин дете постепено развија осећај компетентности и сигурности.

Индивидуални приступ такође подразумева уважавање породичног контекста. Породице се међусобно разликују по структури, навикама, вредностима и начинима организације свакодневног живота. Задатак васпитача није да те разлике процењује, већ да настоји да разуме дете и обезбеди услове који подржавају његову добробит и развој.

6.3. Подршка детету у развијању саморегулације

Саморегулација представља способност детета да постепено управља својим емоцијама, пажњом, понашањем и реакцијама у складу са ситуацијом. Она се развија постепено и у великој мери зависи од искуства детета у односима са значајним одраслима и од прилика које му окружење пружа за учење и вежбање регулације (Berk, 2018).

Млађа деца још увек немају у потпуности развијене способности самосталног регулисања јаких емоција. Због тога им је потребна помоћ одраслог који ће својим мирним присуством, јасним речима и предвидивим реакцијама допринети постепеном развијању ових способности. Овај процес се може разумети као прелаз од регулације коју обезбеђује одрасла особа ка све већој способности детета да само препозна и усмери своје реакције.

Васпитач подржава саморегулацију тако што помаже детету да препозна и именује емоције, разуме шта их је изазвало и пронађе прихватљив начин да их изрази. На пример, дете може бити подржано да каже да је љуто, тужно или да му је потребна помоћ, уместо да се његова реакција посматра само као „непослушност“. Истовремено, важно је јасно раздвојити прихватање емоције од прихватања сваког облика понашања. Емоција може бити прихваћена, док се детету показује који су облици њеног изражавања прихватљиви (UNICEF Srbija, 2020).

Предвидива дневна структура, јасна правила, рутине и доследне реакције одраслих додатно доприносе осећају сигурности. Када дете зна шта може да очекује, лакше усмерава пажњу и понашање и постепено усваја правила заједничког живота у групи (Berk, 2018).

Васпитач својим понашањем представља важан модел. Начин на који говори, решава конфликте, показује стрпљење и реагује у стресним ситуацијама представља модел који деца могу да посматрају и постепено усвајају (Bandura, 1977). Због тога је подршка саморегулацији истовремено и процес учења кроз однос са одраслим.

6.4. Стварање сигурног и подстицајног окружења

Сигурно и подстицајно окружење представља важан услов за дететово учење, истраживање и развој. Дете које се осећа прихваћено и сигурно има више могућности да истражује средину, ступа у односе са вршњацима и укључује се у различите активности (Bowlby, 1988).

Улога васпитача је да креира окружење у коме су односи засновани на поверењу, поштовању и предвидивости. То подразумева јасне границе, али и атмосферу у којој дете може да поставља питања, погрешки, покуша поново и затражи помоћ без страха од понижавања или одбацивања.

Подстицајно окружење не односи се само на физички простор. Оно обухвата и начин комуникације, организацију активности, односе међу децом и квалитет интеракције између деце и васпитача. Средина која нуди различите материјале, могућности избора, игру, истраживање и сарадњу подржава активну улогу детета у сопственом учењу и развоју (UNICEF Србија, 2019).

Посебну пажњу потребно је посветити стварању атмосфере у којој су различитости прихваћене. Деца долазе у вртић са различитим породичним искуствима, навикама и начинима комуникације. Васпитач може допринети стварању групне културе у којој се разлике уважавају, а деца уче да поштују потребе и границе других.

Када се у групи појави изазовно понашање, важно је да реакција васпитача не наруши осећај припадности детета групи. Постављање граница треба да буде јасно и доследно, али усмерено на понашање, а не на вредновање личности детета. На тај начин дете добија поруку да је прихваћено као особа, док се истовремено учи одговорнијем и прихватљивијем понашању.

Овакво окружење може бити посебно значајно за децу која долазе из породичних средина у којима су присутни повећана напетост, недоследност или несигурност. Вртић тада може представљати додатно стабилно и подржавајуће окружење.

То, међутим, не значи да васпитач треба да преузме улогу породице, већ да кроз професионални однос обезбеди детету услове за развој и осећај сигурности.

6.5. Сарадња васпитача и родитеља у пружању подршке детету

Сарадња породице и вртића представља важан аспект подршке детету, јер су породица и вртић два значајна окружења у којима дете проводи време и стиче различита искуства. У еколошком приступу развоју њихова повезаност може се посматрати као део мезосистема, односно као однос између непосредних окружења детета (Bronfenbrenner, 1979).

Квалитетна сарадња подразумева размену информација, међусобно поштовање и заједничко усмерење на добробит детета. Родитељи познају дете у породичном контексту, док васпитач има увид у његово функционисање у групи, односима са вршњацима и различитим ситуацијама током боравка у вртићу. Повезивањем ових перспектива могуће је добити целовитију слику о дететовим потребама (UNICEF Srbija, 2017).

У разговору са родитељима важно је избегавати осуђивање и закључке који породичну ситуацију представљају као директан узрок дететовог понашања. Уместо тога, васпитач може описати конкретна запажања: када се одређено понашање јавља, у којим ситуацијама је израженије, шта детету помаже и на који начин реагује на подршку. Такав приступ отвара простор за конструктиван разговор и заједничко тражење решења.

Сарадња подразумева и размену информација о променама које могу бити значајне за дете. Промене у свакодневној рутини, породичне промене, нове околности или периоди повећаног стреса могу утицати на дететово функционисање, али је важно о таквим околностима разговарати уз поштовање приватности породице и професионалних граница.

Циљ сарадње није да породица и вртић имају потпуно исте поступке, већ да дете добија разумљиве, стабилне и међусобно подржавајуће поруке. Када родитељи и васпитачи размењују запажања и усаглашавају начине подршке, детету се олакшава разумевање очекивања и постепено развијање социјалних и емоционалних компетенција (UNICEF Srbija, 2020).

Посебно је значајно да партнерски однос буде заснован на снагама детета. Разговор не треба да буде усмерен искључиво на проблеме и непожељна понашања, већ и на оно што дете уме, воли, у чему напредује и у којим ситуацијама показује иницијативу. На тај начин се гради поверење између породице и вртића и стварају услови за заједничко деловање у најбољем интересу детета.

7. САРАДЊА ПОРОДИЦЕ И ВРТИЋА КАО ОСНОВА ПОДРШКЕ ДЕТЕТУ

Сарадња породице и вртића представља један од значајних услова за стварање континуитета у васпитно-образовном процесу и пружање целовите подршке детету. Породица и вртић представљају два непосредна окружења у којима дете стиче искуства, развија односе и усваја различите облике понашања. Њихова повезаност може допринети бољем разумевању дететових потреба и стварању услова за његов оптималан развој (Bronfenbrenner, 1979; Bronfenbrenner & Morris, 2006).

Квалитетна сарадња не подразумева само размену информација о детету, већ постепено грађење партнерског односа у коме родитељи и васпитачи препознају своје различите, али комплементарне улоге. Родитељи најбоље познају дете у породичном окружењу, његове навике, искуства и промене у свакодневном животу, док васпитачи посматрају његово функционисање у групи, односима са вршњацима и различитим ситуацијама током боравка у вртићу. Повезивање ових сазнања може бити значајно за разумевање дететовог понашања и планирање адекватне подршке (UNICEF Srbija, 2017).

7.1. Од сарадње ка партнерству

Традиционално схватање сарадње породице и вртића често се заснивало на преношењу информација од васпитача ка родитељима и укључивању родитеља у активности које организује вртић. Савремено схватање односа породице и предшколске установе све више се усмерава ка партнерству, које подразумева равноправнији однос, међусобно уважавање и заједничко учешће у доношењу одлука које се тичу детета.

Партнерство полази од претпоставке да и родитељи и васпитачи поседују важна знања о детету, али да се та знања заснивају на различитим искуствима. Због тога је важно да се њихове перспективе допуњују, а не супротстављају. Уместо питања ко је „одговоран“ за одређено понашање детета, партнерски приступ усмерава пажњу на питање како заједнички разумети дететове потребе и обезбедити му одговарајућу подршку (Bronfenbrenner, 1979).

Партнерство такође подразумева уважавање различитости породичних структура, вредности, навика и начина васпитања. Задатак васпитача није да намеће један модел породичног функционисања, већ да у професионалном односу препозна снаге породице и заједно са родитељима тражи начине који могу допринети добробити детета.

На тај начин сарадња престаје да буде једносмерна обавеза и постаје процес заједничког учења, размене и планирања подршке детету.

7.2. Отворена и двосмерна комуникација са родитељима

Отворена и двосмерна комуникација представља основу квалитетног партнерства породице и вртића. Она подразумева да васпитач не само да информише родитеље о детету, већ и активно слуша њихова запажања, питања, недоумице и предлоге. На тај начин комуникација постаје простор за размену различитих перспектива и заједничко разумевање детета.

Комуникација треба да буде јасна, конкретна и усмерена на добробит детета. Када се говори о дететовом понашању, корисније је описати конкретну ситуацију него користити опште оцене као што су „несташан“, „непослушан“ или „агресиван“. На пример, уместо опште констатације, васпитач може описати шта је дете урадило, у којој ситуацији, како су реаговали други и шта је помогло да се ситуација смири.

Посебно је важно да комуникација не буде усмерена само на проблеме. Родитељима треба преносити и информације о дететовим успесима, интересовањима, позитивним променама и ситуацијама у којима је показало самосталност, сарадњу или емпатију.

Оваква комуникација доприноси стварању позитивног односа и спречава да се контакт породице са вртићем повезује искључиво са потешкоћама (UNICEF Србија, 2020).

Отворена комуникација подразумева и стварање простора у коме родитељ може слободно да изнесе своје виђење ситуације. Родитељ може пружити информације које васпитачу помажу да боље разуме одређену промену у дететовом понашању, док васпитач може поделити запажања из вртића која родитељу помажу да сагледа дететово функционисање у вршњачкој групи.

Због тога двосмерна комуникација није само средство преношења информација, већ важан део процеса изградње односа поверења између породице и вртића.

7.3. Размена информација о дететовим потребама и понашању

Размена информација о детету има посебан значај када постоји потреба за додатном подршком. Да би подршка била адекватна, важно је сагледати дете у различитим контекстима и прикупити што потпунија запажања о његовом функционисању.

Васпитач може са родитељима размењивати информације о дететовим навикама, начину комуникације, интересовањима, реакцијама на промене, односима са вршњацима и начинима на које тражи помоћ. Родитељи, са друге стране, могу указати на промене које су приметили код куће или на околности које могу бити значајне за разумевање дететовог тренутног понашања.

При томе је важно поштовати приватност породице и размењивати само информације које су релевантне за добробит и подршку детету. Породичне околности не треба користити за етикетирање детета, већ као један од могућих контекста у којима се његово понашање може разумети.

Понашање детета треба посматрати кроз различите ситуације. Ако се одређено понашање јавља само у одређеним околностима, то може указивати на специфичан захтев или потребу детета. Уколико се, на пример, тешкоће јављају приликом преласка из једне активности у другу, васпитач може испитати да ли детету помаже најава промене, визуелни подсетник или додатно време за прелазак.

Овакво приступање омогућава да се подршка усмери на конкретну потребу, а не само на заустављање понашања.

Размена информација између породице и вртића зато може допринети бољем разумевању детета као целине. Уместо посматрања понашања као изолованог проблема, оно се сагледава у односу на развој, односе, искуства и окружења у којима дете функционише (Sameroff, 2009).

7.4. Заједничко проналажење начина подршке детету

Када родитељи и васпитачи размене запажања и дођу до заједничког разумевања дететових потреба, следећи корак је планирање начина подршке. Подршка треба да буде реална, развојно примерена и усмерена на постепено оснаживање детета.

Уместо усредсређивања само на оно што дете „не уме“, важно је препознати шта већ може и на који начин се те способности могу искористити за превазилажење тешкоћа. На пример, дете које тешко ступа у контакт са другом децом може се постепено укључивати у активности са једним или двоје деце, уз подршку васпитача. Дете које тешко регулише емоције може добити јасне и једноставне начине да затражи помоћ, направи паузу или именује оно што осећа.

Заједнички договори између родитеља и васпитача могу допринети већој предвидивости за дете. То не значи да породично и вртичко окружење морају бити идентични, већ да се, када је то могуће, основне поруке и очекивања међусобно подржавају.

Доследност и предвидивост могу олакшати детету да разуме границе и постепено развија саморегулацију (Berk, 2018).

У процесу пружања подршке важно је периодично процењивати њену делотворност. Ако одређени приступ не даје очекиване резултате, потребно је преиспитати да ли је прилагођен дететовим потребама и по потреби променити начин рада. Овакво флексибилно деловање заснива се на посматрању дететовог напретка, а не на унапред постављеним очекивањима.

Заједничко планирање подршке има посебну вредност јер детету шаље поруку да одрасли који су му значајни сарађују и да су усмерени ка његовој добробити. Истовремено, родитељима омогућава да буду активни учесници у процесу подршке, а васпитачу да своје професионалне увиде повеже са знањима породице о детету.

7.5. Значај поверења и уважавања између родитеља и васпитача

Поверење представља један од основних предуслова за квалитетан партнерски однос породице и вртића. Родитељи треба да имају осећај да је њихово дете прихваћено, уважено и безбедно, док васпитач треба да има могућност да са родитељима отворено разговара о дететовом развоју и потребама.

Уважавање подразумева прихватање чињенице да родитељи и васпитачи могу имати различита виђења одређене ситуације. Разлика у мишљењу не мора представљати препреку сарадњи. Напротив, она може бити прилика да се ситуација сагледа из више перспектива и дође до решења које је у најбољем интересу детета.

Посебно је важно да се родитељи не осећају процењивано или оптуживано због дететовог понашања. Када се понашање детета тумачи као директан показатељ „добре“ или „лоше“ породице, нарушава се могућност отворене комуникације. Понашање детета је сложена појава на коју утичу бројни фактори, па породичну климу треба посматрати као један од значајних контекста, а не као једино објашњење (Sameroff, 2009).

Поверење се гради постепено, кроз доследност, професионалност, чување поверљивих информација, активно слушање и спремност да се признају и сопствене недоумице. Васпитач који родитељу преноси и позитивне информације о детету, који пажљиво слуша његова запажања и који проблемским ситуацијама приступа без осуђивања, ствара основу за партнерски однос. У том смислу, сарадња породице и вртића не треба да буде само формална обавеза, већ жив процес који се развија у складу са потребама детета. Када постоје поверење, уважавање и отворена комуникација, стварају се бољи услови да породица и вртић заједнички допринесу дететовом осећају сигурности, припадности, компетентности и успешном развоју (Bronfenbrenner & Morris, 2006; UNICEF Srbija, 2017).

8. ПРАКТИЧНИ АСПЕКТИ ПОДРШКЕ ДЕТЕТУ У ВРТИЋУ

Практична подршка детету у вртићу представља повезивање теоријских сазнања о развоју, емоцијама, понашању и породичном окружењу са конкретним поступцима васпитача у свакодневним ситуацијама. Полазиште за такав приступ јесте разумевање детета као активног учесника сопственог развоја, чије понашање има значење и које се обликује у интеракцији са окружењем (Bronfenbrenner & Morris, 2006; Sameroff, 2009).

Уместо усмерености искључиво на заустављање непожељног понашања, важно је откривати шта дете покушава да изрази, која му је подршка потребна и како му помоћи да развије прихватљивије начине реаговања. Такав приступ подразумева превентивно деловање, јасне границе, позитивно усмеравање, развијање емоционалне писмености и сарадњу са породицом (UNICEF Srbija, 2020).

8.1. Препознавање потреба које стоје иза понашања

Један од важних задатака васпитача јесте да покуша да разуме потребу која се налази у основи одређеног понашања. Дете своје потребе не изражава увек речима.

Нарочито код млађе деце, плач, повлачење, одбијање активности, немир, вика или тражење сталне близине одраслог могу представљати начин комуникације када дете још нема довољно развијене језичке и саморегулаторне способности (Berk, 2018).

Због тога је приликом реаговања корисно поставити питање: **шта нам дете својим понашањем поручује?** Одговор не мора увек бити једноставан. Иза истог понашања могу стајати различите потребе, као што су потреба за сигурношћу, пажњом, одмором, самосталношћу, припадањем, разумевањем или помоћи у регулисању емоција.

Васпитач може посматрати у којим ситуацијама се одређено понашање јавља и шта му претходи. На пример, ако дете често реагује негодовањем приликом преласка из слободне игре у другу активност, могуће је да му је потребно више времена да заврши започету активност или јасна најава промене. Ако се дете повлачи из групне игре, важно је испитати да ли му је тешко да успостави контакт са вршњацима или му је потребан другачији начин укључивања.

Овакво посматрање омогућава васпитачу да избегне брзо закључивање о дететовим особинама. Уместо да дете буде означено као „непослушно“, „повучено“ или „агресивно“, пажња се усмерава на конкретно понашање, околности у којима се јавља и могуће начине подршке. То је у складу са трансакционим приступом, према коме се понашање детета и реакције окружења међусобно обликују (Sameroff, 2009).

Препознавање потребе не значи оправдавање сваког облика понашања. Улога васпитача је да прихвати дететово осећање или потребу, али истовремено постави јасну границу у погледу начина на који се она може изразити. На пример, детету се може показати да је прихватљиво бити љут, али да није прихватљиво повредити друго дете.

8.2. Подстицање позитивних облика понашања

Позитивно усмеравање понашања заснива се на подржавању оних облика понашања које желимо да дете постепено усвоји. Дете учи не само онда када му се објашњава шта није дозвољено, већ и када му се показује шта може да уради уместо тога.

Социјално учење подразумева да деца посматрају понашање значајних одраслих и уче на основу последица различитих поступака (Bandura, 1977).

Похвала и охрабрење могу бити ефикасни када су конкретни и усмерени на поступак детета. Уместо опште похвале, васпитач може именовати оно што је дете урадило: да је сачекало ред, поделило материјал, помогло другом детету или покушало да реши конфликт разговором. На тај начин дете добија јасну информацију о томе које понашање је пожељно и зашто.

Важно је да позитивно усмеравање не буде сведено само на награђивање. Оно подразумева и моделовање, јасна очекивања, подсећање на правила, преусмеравање, понуду избора и помоћ детету да разуме последице сопственог поступка. Савремени приступи васпитној дисциплини наглашавају значај ненасилних и развојно примерених начина постављања граница (UNICEF Srbija, 2020).

Посебну вредност има превентивно деловање. Добро организован простор, доступни материјали, јасна структура дана и предвидиве рутине могу смањити број ситуација у којима долази до непотребне фрустрације. Деци је лакше да се придржавају правила када су она кратка, јасна и прилагођена њиховом узрасту (Berk, 2018).

Васпитач треба да води рачуна и о томе да позитивно понашање примети код све деце, а не само код оне која показују изазове. Таква атмосфера доприноси стварању групне културе у којој се сарадња, помагање, поштовање и брига о другима препознају као вредности заједнице.

8.3. Развијање емоционалне писмености и саморегулације

Емоционална писменост обухвата постепено развијање способности детета да препозна, именује, разуме и на прихватљив начин изражава сопствене емоције, као и да препознаје емоције других. Ове способности повезане су са развојем социјалних односа и саморегулације и не развијају се одједном, већ постепено кроз свакодневна искуства и интеракције са одраслима и вршњацима (Berk, 2018).

Васпитач може допринети развоју емоционалне писмености тако што именује емоције које препознаје код детета и помаже му да повеже емоцију са ситуацијом. На пример: „Видим да си се наљутио јер си желео ту играчку.“ Оваква реакција детету помаже да постепено разуме сопствено искуство и развије речник за изражавање осећања.

Значајно је детету понудити и прихватљиве стратегије за регулисање емоција. То могу бити тражење помоћи од одраслог, удаљавање од конфликтне ситуације, разговор, кратка пауза, промена активности или коришћење договореног начина смиривања. Избор стратегије треба прилагодити узрасту и индивидуалним могућностима детета.

У овом процесу васпитач има и улогу модела. Деца посматрају начин на који одрасли говоре, слушају, решавају неспоразуме и реагују на фрустрацију. Због тога миран тон, доследност и способност васпитача да контролише сопствене реакције представљају важан део подстицајног окружења (Bandura, 1977).

Развијање саморегулације захтева време и понављање. Од детета не треба очекивати да у свакој ситуацији самостално контролише јаке емоције. Улога одраслог је да му у том процесу постепено пружа подршку, а затим да ту подршку смањује како дете постаје способније да само регулише своје понашање.

8.4. Подршка детету у успостављању односа са вршњацима

Односи са вршњацима представљају значајан део живота детета у вртићу. Кроз заједничку игру и различите облике интеракције деца уче да деле простор и материјале, чекају ред, преговарају, изражавају жеље, решавају неспоразуме и уважавају потребе других (Berk, 2018).

Нека деца лакше ступају у вршњачке односе, док је другима потребна додатна подршка. Посебно може бити значајна подршка деци која су стидљива, несигурна, имају тешкоће у комуникацији или често улазе у конфликте. Васпитач може организовати активности у мањим групама, повезати децу са сличним интересовањима и постепено подстицати заједничку игру.

У конфликтним ситуацијама важно је да васпитач не буде само „судија“ који одређује ко је у праву. Његова улога је да помогне деци да разумеју шта се догодило, изразе своје потребе и пронађу прихватљиво решење. На тај начин конфликт постаје прилика за учење социјалних вештина.

Васпитач може моделирати конкретне реченице и поступке: како се нешто тражи, како се каже „не“, како се позива друго дете у игру, како се изражава незадовољство и како се тражи помоћ. Деца тако добијају практичне начине да замене импулсивне реакције прихватљивијим облицима комуникације.

Важна је и улога саме групе. Подстицањем сарадничких активности, заједничког решавања проблема и међусобног помагања стварају се услови за развијање осећаја припадности. Сигурни односи са значајним одраслима могу детету пружити основу за истраживање и успостављање нових социјалних односа (Bowlby, 1988).

8.5. Примери добре праксе у сарадњи са породицом

Добра пракса у сарадњи са породицом подразумева поступке који су усмерени на размену информација, заједничко разумевање детета и континуирано пружање подршке. При томе је важно да сарадња буде прилагођена конкретној породици и детету, а не сведена на један универзални модел.

Један од примера добре праксе јесте **редовна кратка размена информација** о дететовом дану. Родитељу се могу пренети важне информације о томе шта је дете волело, у чему је учествовало, са ким се играло или шта му је током дана било потребно. На исти начин родитељ може поделити информацију о значајним променама код куће које могу бити важне за разумевање дететовог функционисања.

Други пример је **заједничко праћење одређеног понашања**. Уколико дете, на пример, има тешкоће приликом раздвајања од родитеља, васпитач и родитељ могу договорити сличан начин подршке: кратак и предвидив ритуал растанка, јасну поруку о повратку родитеља и постепено оснаживање детета да се укључи у активност. Важно је да се након одређеног периода заједнички процени да ли тај приступ помаже детету.

Размена позитивних запажања такође представља значајан облик партнерства. Када васпитач родитељу пренесе да је дете помогло другу, самостално решило неки проблем или показало напредак у регулисању емоција, родитељ добија потпунију слику о детету. Истовремено, позитивна комуникација јача поверење између породице и вртића (UNICEF Srbija, 2017).

Добра пракса може подразумевати и **укључивање родитеља у живот групе** кроз различите активности, разговоре, пројекте и размену породичних искустава. На тај начин породица постаје активан партнер у процесу учења и развоја, а дете добија прилику да своје породично искуство повеже са искуством у вртићу.

Најважнији принцип добре праксе јесте да подршка буде усмерена на дете, његове снаге и потребе. Породица и вртић не морају имати идентичне начине функционисања, али је значајно да постоји спремност за дијалог, размену и заједничко тражење решења.

Када су односи засновани на поверењу и уважавању, могуће је створити континуитет између породичног и вртићког окружења и детету обезбедити стабилнију основу за развој (Bronfenbrenner, 1979; UNICEF Србија, 2020).

9. ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО РАДА

9.1. Предмет истраживања

Предмет истраживања је испитивање утицаја породичне климе на понашање деце у вртићу, односно испитивање повезаности између породичних односа, начина комуникације и аспеката родитељског васпитања са социјалним и емоционалним понашањем детета у вртићком окружењу.

Породична клима представља укупну емоционалну и социјалну атмосферу која влада у породици и која се формира на основу квалитета односа међу њеним члановима. Она обухвата начин комуникације, степен тоpline, подршке и разумевања, као и начин на који родитељи постављају правила и границе и реагују на дететове емоције.

У оквиру родитељских стилова могу се разликовати топло–попустљиви, топло–ограничавајући (ауторитативни), хладно–попустљиви и хладно–ограничавајући (ауторитарни) стил. Иако ово истраживање није било усмерено на класификовање родитеља према наведеним стиловима, у упитнику су испитивани поједини аспекти родитељског васпитања који су са њима повезани, пре свега доследност у постављању правила, начин постављања граница и реаговање на дететова осећања.

Понашање детета у вртићу односи се на начин на који дете реагује, остварује интеракције и учествује у животу вртићке групе. Оно обухвата однос према вршњацима и васпитачима, прихватање правила, сарадњу, начин решавања конфликтних ситуација, као и испољавање и регулисање емоција.

Породица представља прву и најзначајнију социјалну средину у којој дете стиче основна искуства о односима са другима, комуникацији, границама и начинима реаговања.

У вртићкој средини дете та искуства примењује и прилагођава новим ситуацијама и односима. Полазећи од наведеног, предмет овог истраживања јесте испитивање начина на који су породична атмосфера, породична комуникација и поједини аспекти родитељског васпитања повезани са социјалним и емоционалним понашањем детета у вртићу.

9.2. Проблем истраживања

Проблем истраживања формулисан је у облику питања:

Да ли породична клима утиче на понашање деце у вртићу?

Проблем истраживања произлази из потребе да се сагледа у којој мери родитељи препознају повезаност између породичне атмосфере, начина комуникације и начина васпитања са понашањем детета у вртићкој средини.

9.3. Циљ истраживања

Циљ истраживања је:

Испитати на који начин је породична клима повезана са понашањем детета у предшколском узрасту.

Посебна пажња усмерена је на квалитет породичне комуникације, доследност у постављању правила и граница, начин реаговања на дететове емоције и њихову повезаност са социјалним и емоционалним понашањем детета у вртићу.

9.4. Задаци истраживања

У складу са постављеним циљем, дефинисани су следећи задаци истраживања:

1. Испитати квалитет породичне комуникације и њену повезаност са понашањем деце у вртићу.
2. Испитати поједине аспекте родитељског стила васпитања и њихову повезаност са социјалним понашањем деце у вртићу.

3. Испитати поједине аспекте родитељског стила васпитања и њихову повезаност са емоционалним понашањем деце у вртићу.

9.5. Истраживачка питања и хипотезе

На основу предмета, проблема, циља и задатака истраживања постављена су следећа истраживачка питања:

1. У којој мери родитељи препознају повезаност породичне комуникације са понашањем детета у вртићу?
2. У којој мери родитељи препознају повезаност правила, граница и доследности у васпитању са социјалним понашањем детета у вртићу?
3. У којој мери родитељи препознају повезаност начина реаговања на дететове емоције и његовог емоционалног понашања у вртићу?

Општа хипотеза

Породична клима значајно је повезана са понашањем детета у предшколском узрасту.

Посебне хипотезе

1. Претпоставља се да је квалитет породичне комуникације повезан са понашањем деце у вртићу.
2. Претпоставља се да су поједини аспекти родитељског стила васпитања, посебно доследност у примени правила и постављању граница, повезани са социјалним понашањем деце у вртићу.
3. Претпоставља се да су начин реаговања родитеља на дететове емоције и доследност у васпитању повезани са емоционалним понашањем деце у вртићу.

Овако формулисане хипотезе одговарају коришћеном инструменту, јер упитник не утврђује директно којем од четири родитељска стила родитељ припада, већ испитује поједине аспекте родитељског васпитања.

9.6. Варијабле истраживања

У истраживању су издвојене следеће варијабле:

Независна варијабла: породична клима.

Породична клима операционализована је кроз питања која се односе на породичну атмосферу, стабилност и подршку, отворену комуникацију, разговор о осећањима, квалитет комуникације, правила, границе, доследност у васпитању и начин реаговања на дететове емоције.

Зависна варијабла: понашање детета у вртићу.

Понашање детета операционализовано је кроз социјалне и емоционалне облике понашања, као што су однос према вршњацима, игра и дружење, социјалне вештине, социјални односи, емоционалне реакције и управљање емоцијама.

9.7. Методе, технике и инструменти истраживања

За потребе овог истраживања примењена је **дескриптивна метода**, која омогућава описивање ставова и процена испитаника о испитиваној појави.

Као техника истраживања коришћено је **анкетирање**, док је као инструмент коришћен **анкетни упитник**.

Упитник је садржао укупно 12 питања. Једанаест питања била су затвореног типа, са петостепеном скалом процене, док је последње питање било отвореног типа.

Испитаници су на питања затвореног типа одговарали коришћењем следеће скале:

- 1 – У потпуности се не слажем
- 2 – Делимично се не слажем
- 3 – Нити се слажем нити се не слажем

4 – Делимично се слажем

5 – У потпуности се слажем

Питања од 1 до 5 односила су се превасходно на породичну атмосферу и комуникацију, питања од 6 до 8 на аспекте родитељског васпитања и социјално понашање, док су питања од 9 до 11 била усмерена на аспекте родитељског васпитања и емоционално понашање детета.

Дванаесто питање било је отвореног типа:

„На који начин, по Вашем мишљењу, породична атмосфера и стил васпитања утичу на понашање Вашег детета у вртићу?“

9.8. Узорак истраживања

Истраживање је спроведено на намерном узорку који је обухватио **21 родитеља деце предшколског узраста.**

Од укупног броја испитаника, 19 је било женског пола (90,5%), док су 2 испитаника била мушког пола (9,5%).

Према старосној структури, 5 испитаника (23,8%) било је узраста од 20 до 30 година, 11 испитаника (52,4%) од 30 до 40 година, док је 5 испитаника (23,8%) било узраста од 40 до 50 година.

Укупан број испитаника износи **N = 21.**

9.9. Обрада података

Добијени подаци обрађени су применом дескриптивне статистике. За свако питање израчунате су фреквенције одговора и процентуална заступљеност одговора.

Проценат одговора израчунат је према формули:

$$P = (f / N) \times 100$$

где је:

- **P** – проценат,
- **f** – фреквенција одговора,
- **N** – укупан број испитаника.

Код питања са петостепеном скалом одговори су анализирани појединачно, а посебна пажња посвећена је збиру позитивних одговора, односно одговорима „Делимично се слажем“ и „У потпуности се слажем“.

Приликом тумачења резултата користе се формулације „родитељи процењују“, „родитељи наводе“ и „резултати указују“, јер дескриптивно истраживање омогућава описивање ставова испитаника, али само по себи не доказује узрочно-последичну везу.

Приказ и анализа резултата истраживања

У наставку су приказани резултати добијени на основу одговора 21 испитаника.

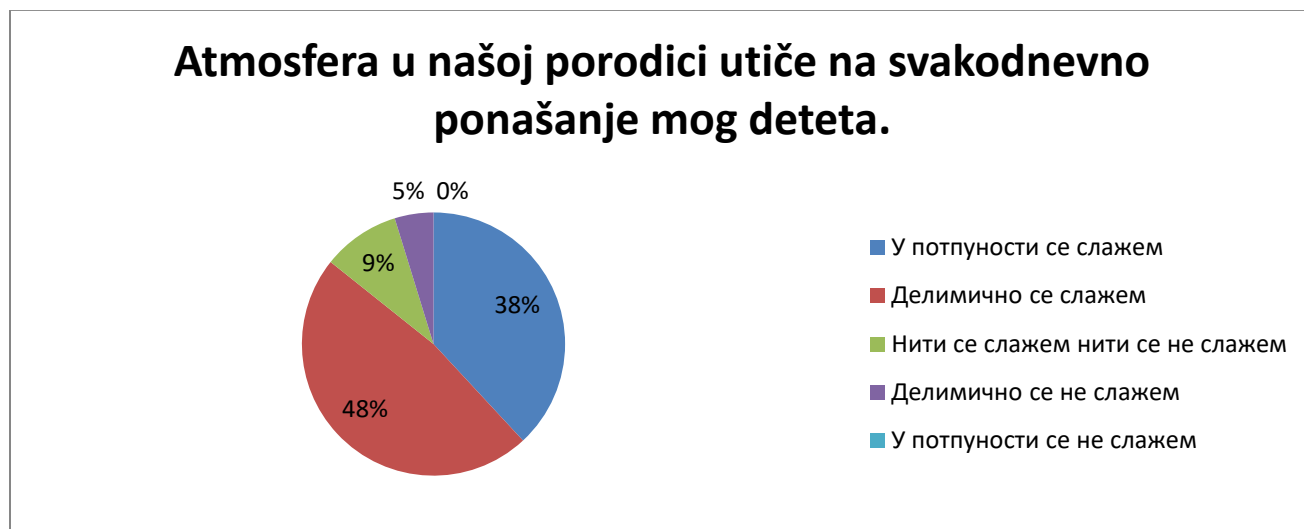
Питање 1

Табела 1 ; Атмосфера у нашој породици утиче на свакодневно понашање мог детета.

Одговор	f	%
1 – У потпуности се не слажем	1	4,8
2 – Делимично се не слажем	1	4,8
3 – Нити се слажем нити се не слажем	2	9,5
4 – Делимично се слажем	9	42,9
5 – У потпуности се слажем	8	38,0
Укупно	21	100

Резултати показују да се највећи број родитеља слаже са тврдњом да атмосфера у породици утиче на свакодневно понашање детета. Укупно 17 испитаника, односно 80,9%, изабрало је један од два позитивна одговора. Девет испитаника (42,9%) делимично се слаже, док се осам (38,0%) у потпуности слаже са наведеном тврдњом.

Неутралан став заузела су 2 испитаника (9,5%), док се 2 испитаника (9,6%) не слажу са тврдњом. Резултат указује на то да већина родитеља препознаје значај породичне атмосфере за свакодневно понашање детета.

Графикон 1. *Атмосфера у нашој породици утиче на свакодневно понашање мог детета.*

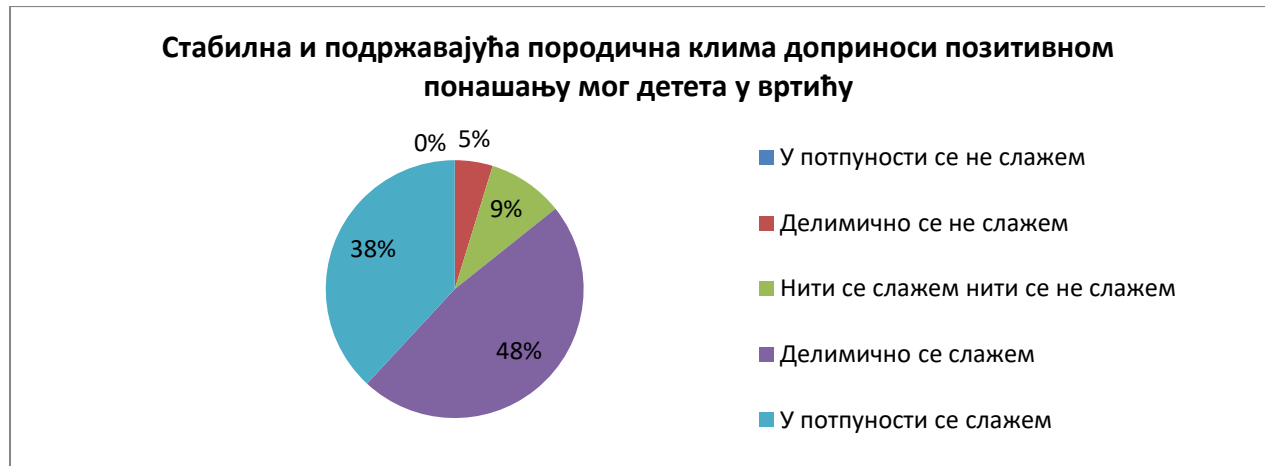
Питање 2

Табела 2; *Стабилна и подржавајућа породична клима доприноси позитивном понашању мог детета у вртићу.*

Одговор	f	%
1 – У потпуности се не слажем	0	0,0
2 – Делимично се не слажем	1	4,8
3 – Нити се слажем нити се не слажем	2	9,5
4 – Делимично се слажем	10	47,6
5 – У потпуности се слажем	8	38,1
Укупно	21	100

Позитиван став према тврдњи изразило је 18 испитаника (85,7%). Од тога се 10 родитеља (47,6%) делимично слаже, а 8 (38,1%) у потпуности слаже са тврдњом.

Само један испитаник (4,8%) делимично се не слаже, док су 2 испитаника (9,5%) неутрална. Ниједан испитаник није изабрао одговор „У потпуности се не слажем“. Резултати показују да родитељи у великој мери препознају значај стабилне и подржавајуће породичне климе за позитивно понашање детета у вртићу.

Графикон 2. Стабилна и подржавајућа породична клима доприноси позитивном понашању мог детета у вртићу

Питање 3

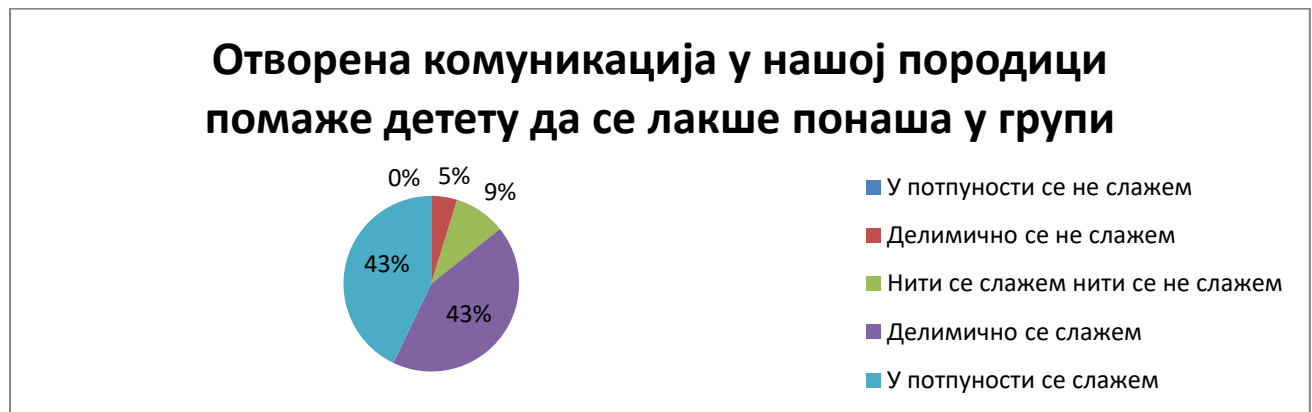
Табела 3; Отворена комуникација у нашој породици помаже детету да се лакше понаша у групи.

Одговор	f	%
1 – У потпуности се не слажем	0	0,0
2 – Делимично се не слажем	1	4,8
3 – Нити се слажем нити се не слажем	2	9,5
4 – Делимично се слажем	9	42,9
5 – У потпуности се слажем	9	42,9
Укупно	21	100

Укупно 18 испитаника (85,8%) изразило је позитиван став. По 9 родитеља (42,9%) делимично се и у потпуности слаже са тврдњом.

Неутралан став имају 2 испитаника (9,5%), а један испитаник (4,8%) делимично се не слаже. Ниједан испитаник није у потпуности одбацио значај отворене комуникације.

Добијени резултати указују на то да родитељи препознају отворену породичну комуникацију као важан аспект који може допринети лакшем функционисању детета у групи.

Графикон 3. *Отворена комуникација у нашој породици помаже детету да се лакше понаша у групи*

Питање 4

Табела 4 ; *Када у породици јасно разговарамо о осећањима, дете се у вртићу понаша смиреније.*

Одговор	f	%
1 – У потпуности се не слажем	0	0,0
2 – Делимично се не слажем	1	4,8
3 – Нити се слажем нити се не слажем	2	9,5
4 – Делимично се слажем	10	47,6
5 – У потпуности се слажем	8	38,1
Укупно	21	100

Позитиван одговор дало је 18 родитеља (85,7%). Од тога се 10 (47,6%) делимично, а 8 (38,1%) у потпуности слаже са тврдњом.

Резултати показују да већина испитаника повезује разговор о осећањима у породици са мирнијим понашањем детета у вртићу. Неутралан став изразила су 2 испитаника (9,5%), док се један испитаник (4,8%) делимично не слаже.

Грфикон 4. Када у породици јасно разговарамо о осећањима, дете се у вртићу понаша смиреније.

Питање 5

Табела 5; Квалитет комуникације код куће утиче на то како се дете односи према вршњацима.

Одговор	f	%
1 – У потпуности се не слажем	0	0,0
2 – Делимично се не слажем	1	4,8
3 – Нити се слажем нити се не слажем	1	4,8
4 – Делимично се слажем	11	52,4
5 – У потпуности се слажем	8	38,0
Укупно	21	100

Највећи број испитаника, њих 19 (90,4%), изразио је позитиван став према наведеној тврдњи. Више од половине испитаника, 11 (52,4%), делимично се слаже, док се 8 (38,0%) у потпуности слаже.

Само један испитаник (4,8%) делимично се не слаже, док је један (4,8%) изабрао неутралан одговор. Резултат указује на веома високо препознавање значаја породичне комуникације за односе детета са вршњацима.

Графикон 5. *Квалитет комуникације код куће утиче на то како се дете односи према вршњацима*

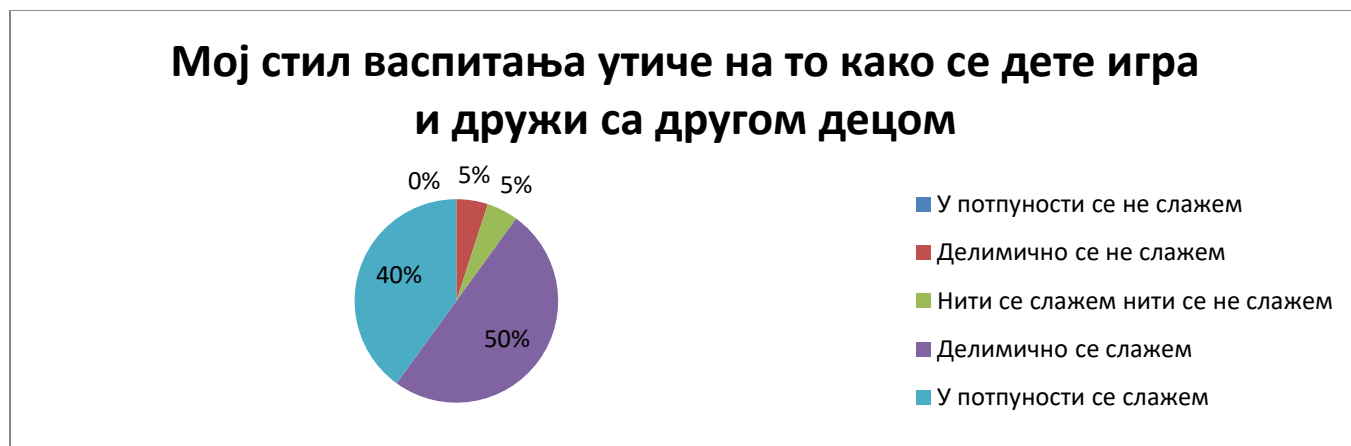
Питање 6

Табела 6; *Мој стил васпитања утиче на то како се дете игра и дружи са другом децом.*

Одговор	f	%
1 – У потпуности се не слажем	0	0,0
2 – Делимично се не слажем	1	4,8
3 – Нити се слажем нити се не слажем	1	4,8
4 – Делимично се слажем	10	47,6
5 – У потпуности се слажем	9	42,8
Укупно	21	100

Укупно 19 родитеља (90,4%) сматра да стил васпитања утиче на начин на који се дете игра и дружи са другом децом.

Висок проценат позитивних одговора указује на то да родитељи препознају повезаност између породичног начина васпитања и социјалног функционисања детета. Само један испитаник (4,8%) делимично се не слаже, док је један (4,8%) неутралан.

Графикон 6. *Мој стил васпитања утиче на то како се дете игра и дружи са другом децом*

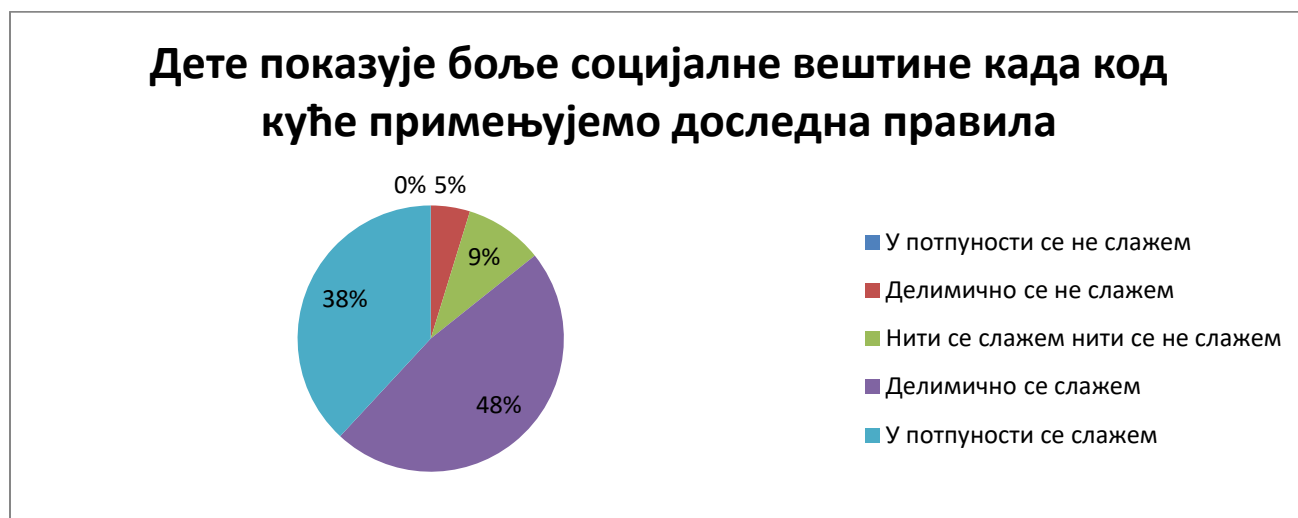
Питање 7

Табела 7; *Дете показује боље социјалне вештине када код куће примењујемо доследна правила.*

Одговор	f	%
1 – У потпуности се не слажем	0	0,0
2 – Делимично се не слажем	1	4,8
3 – Нити се слажем нити се не слажем	2	9,5
4 – Делимично се слажем	10	47,6
5 – У потпуности се слажем	8	38,1
Укупно	21	100

Позитиван став изразило је 18 испитаника (85,7%). Добијени резултати показују да већина родитеља повезује доследност у примени правила са развојем социјалних вештина детета.

Неутралан став имају 2 испитаника (9,5%), а један испитаник (4,8%) делимично се не слаже са тврдњом. Ниједан родитељ није изразио потпуно неслагање.

Графикон 7. Дете показује боље социјалне вештине када код куће примењујемо доследна правила.

Питање 8

Табела 8 ; Начин на који постављам границе утиче на социјалне односе мог детета у вртићу.

Одговор	f	%
1 – У потпуности се не слажем	0	0,0
2 – Делимично се не слажем	1	4,8
3 – Нити се слажем нити се не слажем	1	4,8
4 – Делимично се слажем	11	52,4
5 – У потпуности се слажем	8	38,0
Укупно	21	100

Највећи број испитаника, њих 19 (90,4%), изразио је позитиван став. Од тога се 11 родитеља (52,4%) делимично, а 8 (38,0%) у потпуности слаже са тврдњом.

Резултат указује на то да родитељи препознају постављање граница као значајан аспект васпитања који може бити повезан са начином на који дете успоставља и одржава социјалне односе у вртићу.

Графикон 8. *Начин на који постављам границе утиче на социјалне односе мог детета у вртићу*

Питање 9

Табела 9 ; *Начин на који реагујем на дететова осећања утиче на његове емоционалне реакције у вртићу.*

Одговор	f	%
1 – У потпуности се не слажем	0	0,0
2 – Делимично се не слажем	1	4,8
3 – Нити се слажем нити се не слажем	1	4,8
4 – Делимично се слажем	10	47,6
5 – У потпуности се слажем	9	42,8
Укупно	21	100

Позитиван став изразило је 19 испитаника (90,4%). Добијени резултат указује на то да родитељи у великој мери препознају значај сопственог начина реаговања на дететова осећања.

Неутралан став има један испитаник (4,8%), док се један испитаник (4,8%) делимично не слаже. Потпуно неслагање није забележено.

Графикон 9. *Начин на који реагујем на дететова осећања утиче на његове емоционалне реакције у вртићу*

Питање 10

Табела 10; Доследност у васпитању помаже детету да боље управља својим емоцијама.

Одговор	f	%
1 – У потпуности се не слажем	0	0,0
2 – Делимично се не слажем	1	4,8
3 – Нити се слажем нити се не слажем	1	4,8
4 – Делимично се слажем	11	52,4
5 – У потпуности се слажем	8	38,0
Укупно	21	100

Укупно 19 испитаника (90,4%) слаже се са тврдњом да доследност у васпитању помаже детету да боље управља својим емоцијама.

Резултат показује висок степен сагласности родитеља са значајем доследности у васпитном поступању. Неутралан став има један испитаник (4,8%), док се један (4,8%) делимично не слаже.

Графикон 10. Доследност у васпитању помаже детету да боље управља својим емоцијама

Питање 11

Табела 11; Мој стил васпитања утиче на то колико дете у вртићу показује фрустрацију, тугу или радост.

Одговор	f	%
1 – У потпуности се не слажем	0	0,0
2 – Делимично се не слажем	1	4,8
3 – Нити се слажем нити се не слажем	1	4,8
4 – Делимично се слажем	10	47,6
5 – У потпуности се слажем	9	42,8
Укупно	21	100

Позитиван став изразило је 19 родитеља (90,4%). Од тога се 10 (47,6%) делимично, а 9 (42,8%) у потпуности слаже са тврдњом.

Само један испитаник (4,8%) делимично се не слаже, док је један (4,8%) неутралан. Резултат указује на то да родитељи у значајној мери препознају повезаност између начина васпитања и начина на који дете испољава емоције у вртићкој средини.

Графикон 11. *Мој стил васпитања утиче на то колико дете у вртићу показује фрустрацију, тугу или радост*

Анализа отвореног питања

Питање 12, било је отвореног типа:

„На који начин, по Вашем мишљењу, породична атмосфера и стил васпитања утичу на понашање Вашег детета у вртићу?“

Одговори родитеља анализирани су методом тематског груписања. У одговорима су издвојене следеће доминантне теме:

Табела 12; „На који начин, по Вашем мишљењу, породична атмосфера и стил васпитања утичу на понашање Вашег детета у вртићу?“

Издвојена тема	f	%
Доследност у правилима и границама	10	47,6
Отворена комуникација и разговор о осећањима	5	23,8
Позитивна, подржавајућа и стабилна породична атмосфера	3	14,3
Стил васпитања, подршка, охрабривање и примерена реакција родитеља	2	9,5
Индивидуални темперамент детета и спољни утицаји	1	4,8
Укупно	21	100

Најчешће издвојена тема односи се на **доследност у правилима и постављању граница**, коју је могуће препознати у одговорима 10 родитеља (47,6%). Овај резултат показује да родитељи велики значај придају јасним очекивањима и доследном васпитном поступању.

Отворена комуникација и разговор о осећањима издвојени су у одговорима 5 родитеља (23,8%). Ови одговори указују на препознавање значаја разговора са дететом, разумевања његових осећања и пружања могућности да дете своје емоције изрази на прихватљив начин.

Позитивну, подржавајућу и стабилну породичну атмосферу навела су 3 родитеља (14,3%). У њиховим одговорима препознаје се значај осећаја сигурности, прихваћености и подршке за функционисање детета у вртићкој групи.

Стил васпитања, подршка, охрабривање и примерена реакција родитеља издвојени су код 2 испитаника (9,5%), док је један родитељ (4,8%) посебно указао на индивидуални темперамент детета и спољне утицаје.

Квалитативни одговори допуњују резултате добијене питањима затвореног типа. Посебно је значајно што се у оба дела упитника издвајају доследност, комуникација, подршка и начин реаговања родитеља као важни аспекти породичног окружења.

Анализа постављених хипотеза

Општа хипотеза

Породична клима значајно је повезана са понашањем детета у предшколском узрасту.

Резултати питања 1 и 2 показују да 80,9% испитаника сматра да атмосфера у породици утиче на свакодневно понашање детета, док 85,7% испитаника сматра да стабилна и подржавајућа породична клима доприноси позитивном понашању детета у вртићу.

Имајући у виду добијене резултате и одговоре на отворено питање, општа хипотеза се **прихвата као подржана резултатима истраживања.**

Прва посебна хипотеза

Претпоставља се да је квалитет породичне комуникације повезан са понашањем деце у вртићу.

Питања 3, 4 и 5 показују висок проценат позитивних одговора. Код питања о отвореној комуникацији 85,8% родитеља изразило је слагање, код разговора о осећањима 85,7%, док је код квалитета комуникације код куће 90,4% испитаника изразило позитиван став.

Добијени резултати подржавају претпоставку да родитељи препознају значај породичне комуникације за понашање детета у вртићкој средини.

Прва посебна хипотеза се прихвата као подржана резултатима истраживања.

Друга посебна хипотеза

Претпоставља се да су поједини аспекти родитељског стила васпитања, посебно доследност у примени правила и постављању граница, повезани са социјалним понашањем деце у вртићу.

Резултати показују да се 90,4% родитеља слаже да стил васпитања утиче на игру и дружење детета са другом децом. Такође, 85,7% испитаника сматра да доследна правила доприносе бољим социјалним вештинама детета, док 90,4% родитеља препознаје повезаност начина постављања граница са социјалним односима детета у вртићу.

Најчешћа тема у одговорима на отворено питање такође је била доследност у правилима и границама (47,6%).

Друга посебна хипотеза се прихвата као подржана резултатима истраживања.

Трећа посебна хипотеза

Претпоставља се да су начин реаговања родитеља на дететове емоције и доследност у васпитању повезани са емоционалним понашањем деце у вртићу.

Код питања 9, 10 и 11 забележено је по 90,4% позитивних одговора. Родитељи у великој мери препознају повезаност начина реаговања на дететова осећања, доследности у васпитању и начина на који дете испољава и регулише емоције у вртићкој средини.

Трећа посебна хипотеза се прихвата као подржана резултатима истраживања.

Сажети приказ резултата

Сумирањем резултата затворених питања може се уочити висок степен слагања испитаника са свим испитиваним тврдњама.

Најнижи проценат позитивних одговора забележен је код првог питања и износи 80,9%, док су код већине осталих питања проценти позитивних одговора били између 85,7% и 90,4%.

Посебно висок степен слагања забележен је код питања која се односе на:

- квалитет комуникације код куће и однос детета према вршњацима – 90,4%;
- утицај стила васпитања на игру и дружење – 90,4%;
- начин постављања граница и социјалне односе – 90,4%;
- реаговање родитеља на дететова осећања – 90,4%;
- доследност у васпитању и управљање емоцијама – 90,4%;
- утицај стила васпитања на емоционално испољавање детета – 90,4%.

Ови резултати показују да родитељи у великој мери препознају значај породичног окружења и сопственог васпитног поступања за функционисање детета у вртићкој средини.

Дискусија резултата

Добијени резултати указују на висок степен сагласности родитеља са ставом да породична клима представља значајан контекст у којем се обликују обрасци дететовог понашања. Већина испитаника препознаје повезаност између породичне атмосфере, комуникације, правила и граница, начина реаговања на емоције и понашања детета у вртићу.

Резултати који се односе на породичну комуникацију посебно су значајни. Велики број родитеља сматра да отворена комуникација, разговор о осећањима и квалитет комуникације у породици имају значаја за начин на који дете функционише у групи и успоставља односе са вршњацима. Овакви резултати су у складу са схватањем дететовог развоја као процеса који се одвија у контексту блиских односа и свакодневних интеракција.

Значајан резултат добијен је и у области правила и граница. Висок проценат родитеља препознаје доследност у васпитању и начин постављања граница као важне аспекте социјалног функционисања детета. Посебно је занимљиво што је управо **доследност у правилима и границама** најчешће издвојена тема у одговорима на отворено питање. То показује да родитељи овај аспект не препознају само на нивоу понуђених одговора, већ га и самостално издвајају када говоре о утицају породичне атмосфере на дете.

Резултати који се односе на емоционално понашање такође показују висок степен сагласности. Девет од десет испитаника, приближно, позитивно је проценило тврдње које се односе на начин реаговања на дететова осећања, доследност у васпитању и дететово управљање емоцијама. Ово указује на то да родитељи препознају сопствену реакцију на дететове емоције као важан део васпитног процеса.

Отворено питање додатно је обогатило добијене резултате. Поред правила и граница, родитељи су издвајали отворену комуникацију, разговор о осећањима, подршку и стабилну породичну атмосферу. Један одговор указао је и на значај индивидуалног темперамента детета и спољних утицаја. Овај резултат је значајан јер указује да родитељи понашање детета не посматрају искључиво као последицу породичне атмосфере, већ препознају и друге факторе који могу имати улогу.

У теоријском смислу, добијени резултати могу се посматрати у складу са еколошким и трансакционим приступима развоју детета. Дете се развија унутар више међусобно повезаних средина, при чему породица представља један од најзначајнијих непосредних контекста његовог развоја (Bronfenbrenner, 1979; Bronfenbrenner & Morris, 2006). Истовремено, однос детета и окружења није једносмеран, већ дете својим карактеристикама и понашањем утиче на окружење у којем се развија (Sameroff, 2009).

Резултати су такође у складу са значајем социјалног учења. Деца кроз свакодневне односе са родитељима усвајају различите начине комуникације, реаговања и решавања проблема, који се касније могу испољавати и у другим социјалним срединама (Bandura, 1977).

Посматрано у целини, резултати истраживања подржавају полазну претпоставку да породична клима представља значајан контекст дететовог социјалног и емоционалног функционисања. Ипак, добијене резултате треба тумачити у оквиру ограничења истраживања.

Истраживање је спроведено на релативно малом и намерном узорку од 21 родитеља, а подаци су засновани на самопроцени родитеља. Због тога се резултати не могу генерализовати на целокупну популацију родитеља и деце предшколског узраста.

Такође, с обзиром на то да је примењена дескриптивна метода, резултати показују ставове и процене испитаника о повезаности испитиваних појава, али не омогућавају доношење закључака о директној узрочно-последичној вези.

За дубље испитивање овог односа било би корисно укључити већи и разноврснији узорак, као и процене васпитача и непосредно посматрање понашања деце у вртићкој средини.

Упркос наведеним ограничењима, истраживање пружа значајан увид у перспективу родитеља и потврђује важност породичне климе, квалитетне комуникације, доследности, адекватног постављања граница и подржавајућег односа према дететовим емоцијама. Добијени резултати указују и на значај партнерства породице и предшколске установе, јер разумевање породичног контекста може васпитачима помоћи да боље разумеју понашање детета и да адекватније планирају подршку његовом развоју.

ЗАКЉУЧАК

Породица представља прву и најзначајнију средину у којој дете стиче искуства о односима са другим људима, начинима комуникације, изражавању и регулисању емоција, постављању граница и поштовању правила. Породична клима, као укупна емоционална и социјална атмосфера која влада у породици, има важну улогу у обликовању дететовог понашања и његовом прилагођавању различитим социјалним срединама.

У овом раду посебна пажња посвећена је односу између породичне климе и понашања детета у вртићу. Теоријски део рада указао је на значај породичних односа, квалитета комуникације, родитељског васпитања, постављања правила и граница, као и начина на који родитељи реагују на дететове емоције. Понашање детета у вртићу не може се посматрати изоловано од његових претходних искустава, јер дете у нову средину доноси обрасце комуникације, реаговања и успостављања односа које је стицало у породици.

Циљ истраживања био је да се испита на који начин је породична клима повезана са понашањем детета у предшколском узрасту. Истраживање је спроведено применом дескриптивне методе, техником анкетирања, на узорку од 21 родитеља деце предшколског узраста. За прикупљање података коришћен је анкетни упитник који је садржао једанаест питања затвореног типа и једно питање отвореног типа.

Резултати истраживања показали су висок степен слагања родитеља са тврдњама које се односе на значај породичне климе за понашање детета. Највећи број испитаника сматра да стабилна и подржавајућа породична атмосфера доприноси позитивном понашању детета у вртићу. Такође, велики број родитеља препознаје значај отворене комуникације и разговора о осећањима за лакше функционисање детета у групи.

Посебно су се издвојили резултати који се односе на родитељско васпитање. Већина родитеља сматра да начин васпитања, доследност у примени правила и начин постављања граница имају значаја за социјалне односе детета и његово функционисање са вршњацима. Ови резултати указују на то да родитељи препознају значај јасних и доследних васпитних поступака.

Значајна сагласност забележена је и код тврдњи које се односе на емоционално понашање детета. Родитељи у великој мери препознају повезаност сопственог начина реаговања на дететова осећања и начина на који дете испољава и регулише емоције у вртићу. То указује на значај емоционално подржавајућег односа родитеља према детету.

Одговори на отворено питање додатно су потврдили резултате добијене путем питања затвореног типа. Најчешће издвојена тема била је доследност у правилима и границама, затим отворена комуникација и разговор о осећањима, као и позитивна и подржавајућа породична атмосфера. Ови одговори показују да родитељи препознају више међусобно повезаних аспеката породичног окружења који могу бити значајни за понашање детета у вртићу.

На основу добијених резултата, општа и посебне хипотезе истраживања могу се сматрати подржаним. Истраживање је показало да родитељи у великој мери препознају повезаност породичне комуникације, правила, граница, доследности и реаговања на емоције са социјалним и емоционалним понашањем детета у вртићкој средини.

Ипак, резултате треба посматрати у оквиру ограничења истраживања. Узорак је био релативно мали и намерно одабран, а подаци су засновани на проценама самих родитеља. Због тога се резултати не могу генерализовати на целокупну популацију родитеља и деце предшколског узраста. Такође, примењена дескриптивна метода омогућава увид у ставове и процене испитаника, али не омогућава утврђивање директне узрочно-последичне везе између породичне климе и понашања детета.

Значај овог истраживања огледа се у указивању на потребу да се понашање детета у вртићу посматра целовито и у контексту његових породичних искустава. За васпитача је важно да иза одређеног понашања покуша да препозна дететове потребе, осећања и искуства, а не само да процењује само понашање као прихватљиво или неприхватљиво.

Због тога је сарадња породице и предшколске установе од посебног значаја. Отворена комуникација са родитељима, међусобно поверење и размена информација могу допринети бољем разумевању детета и планирању адекватне подршке његовом развоју.

Породица и вртић не треба да буду посматрани као одвојени системи, већ као окружења која заједнички могу допринети сигурности, добробити и целовитом развоју детета.

На крају, може се закључити да подржавајућа породична атмосфера, квалитетна комуникација, доследност у васпитању, јасне границе и прихватање дететових емоција представљају важне аспекте окружења у којем дете развија начине комуникације, социјалне односе и емоционалну регулацију. Разумевање ових аспеката може бити значајна основа за креирање подстицајног и сигурног окружења у вртићу, у којем ће свако дете имати могућност да се развија у складу са својим потребама, могућностима и индивидуалним карактеристикама.

ПРИЛОЗИ

Прилог 1

АНКЕТНИ УПИТНИК

Поштовани родитељи,

Пред Вама се налази анкетни упитник који је део истраживања у оквиру стручног рада на тему **„Утицај породичне климе на понашање детета у вртићу“**.

Циљ упитника је да се испитају ставови родитеља о повезаности породичне атмосфере, комуникације и начина васпитања са социјалним и емоционалним понашањем детета у вртићу.

Упитник је анониман и добијени подаци користиће се искључиво у сврху истраживања. Молимо Вас да на свако питање одговорите искрено, у складу са својим искуством и ставовима.

Хвала Вам на сарадњи!

ОПШТИ ПОДАЦИ

Пол:

- ☐ Женски
- ☐ Мушки

Узраст:

- ☐ 20–30 година
- ☐ 30–40 година
- ☐ 40–50 година
- ☐ Друго: _____

УПУТСТВО

За сваку тврдњу означите број који најбоље описује Ваш став.

- 1 – У потпуности се не слажем**
- 2 – Делимично се не слажем**
- 3 – Нити се слажем нити се не слажем**
- 4 – Делимично се слажем**
- 5 – У потпуности се слажем**

ПИТАЊА

1. Атмосфера у нашој породици утиче на свакодневно понашање мог детета.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

2. Стабилна и подржавајућа породична клима доприноси позитивном понашању мог детета у вртићу.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

3. Отворена комуникација у нашој породици помаже детету да се лакше понаша у групи.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

4. Када у породици јасно разговарамо о осећањима, дете се у вртићу понаша смиреније.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

5. Квалитет комуникације код куће утиче на то како се дете односи према вршњацима.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

6. Мој стил васпитања утиче на то како се дете игра и дружи са другом децом.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

7. Дете показује боље социјалне вештине када код куће примењујемо доследна правила.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

8. Начин на који постављам границе утиче на социјалне односе мог детета у вртићу.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

9. Начин на који реагујем на дететова осећања утиче на његове емоционалне реакције у вртићу.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

10. Доследност у васпитању помаже детету да боље управља својим емоцијама.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

11. Мој стил васпитања утиче на то колико дете у вртићу показује фрустрацију, тугу или радост.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐

ОТВОРЕНО ПИТАЊЕ

12. На који начин, по Вашем мишљењу, породична атмосфера и стил васпитања утичу на понашање Вашег детета у вртићу?

Хвала Вам на издвојеном времену и учешћу у истраживању.

ЛИТЕРАТУРА

- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887–907.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56–95.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55(1), 83–96.
- Berk, L. E. (2018). *Development through the lifespan* (7th ed.). Pearson.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Routledge.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development* (6th ed., pp. 793–828). Wiley.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487–496.
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L., & Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 62(5), 1049–1065.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1991.tb01588.x>
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (4th ed., pp. 1–101). Wiley.
- Sameroff, A. (Ed.). (2009). *The transactional model of development: How children and contexts shape each other*. American Psychological Association.
- UNICEF Srbija. (2017). *Istraživanje o roditeljskim praksama: Faktori rizika i zaštitni faktori razvoja u najranijem detinjstvu, sa posebnim osvrtom na socijalno deprivirane romske zajednice*. UNICEF Srbija.
- Институт за психологију, & Институт за ментално здравље. (2020). *Истраживање о знању, ставовима и праксама у вези са применом васпитне дисциплине над децом у породици у Србији*. UNICEF Srbija.

БИОГРАФИЈА

Сања Деак, рођена је 13. маја 1991. године у Шапцу. Основно образовање стекла је у ОШ „VI ударна војвођанска бригада“ у селу Грабовци, општина Рума, а средње образовање завршила је у Економској школи „Стана Милановић“ у Шапцу, на смеру економски техничар. Након завршетка средње школе, њен животни пут одвијао се у складу са професионалним ангажманом њеног супруга, који је професионални спортиста. Живећи у различитим градовима у Мађарској, као и ван њених граница, имала је прилику да упозна различите средине, културе и начине живота. Та искуства учинила су је прилагодљивом, отвореном према новим срединама и спремном да прихвати различите животне и професионалне изазове. Године 2019. долази у Сегедин, где јој се указује прилика да се укључи у рад српске заједнице и започне свој професионални пут у српском вртићу. Управо тада почиње њено интензивније усмеравање ка раду са децом и предшколском васпитању. Рад у вртићу пробудио је у њој још већу жељу да своје искуство употпуни стручним знањем, због чега је уписала Високу струковну школу за образовање васпитача и тренера у Суботици, смер струковни васпитач. Од самог почетка студирања образовање је повезивала са практичним радом, верујући да се најбољи резултати постижу управо повезивањем теоријских знања и искуства стеченог непосредним радом са децом. Након уписа на високу школу добила је прилику да ради као асистент у српском вртићу у селу Деска, у близини Сегедина. Након годину дана наставила је свој рад у српском вртићу у Сегедину, где је још једну годину радила као асистент. Преданим радом, одговорношћу и посвећеношћу деци постепено је стекла поверење колектива, па је током завршне године студија добила прилику да почне да ради као васпитач. На тој позицији ради и данас. Високу струковну школу завршила је 2024. године, а одмах након тога уписала је мастер студије, са жељом да додатно прошири и продуби своја знања из области васпитно-образовног рада. Континуирано образовање и стручно усавршавање за њу представљају важан део професионалног развоја, јер сматра да васпитач треба да буде спреман да свакодневно учи, истражује и унапређује свој рад.

У свом раду посебно негује креативност. Воли да осмишљава различите активности, игре и садржаје који код деце подстичу машту, радозналост, истраживање и слободно изражавање. Труди се да у свакодневни рад унесе нове идеје и да активности прилагоди интересовањима и потребама деце. Верује да је креативност један од најважнијих начина да се деци приближе нова знања и да се код њих развије љубав према учењу. Рад са децом за њу представља много више од професије. То је позив који је свакодневно инспирише и подстиче да буде боља, да учи и да ради на себи. Посебно јој значи однос који гради са децом, њихово поверење, искреност и љубав. Труди се да сваком детету пружи осећај сигурности, прихваћености и подршке, уз поштовање његове индивидуалности, интересовања и могућности. Сматра да добар васпитач никада не престаје да учи. Због тога је увек отворена за нова знања, искуства, идеје и професионалне изазове. Спремна је да преиспитује свој рад, прихвата сугестије и учи од других, али и да своје искуство и идеје дели са колегама. Верује да се професионални развој гради током целог живота и да сваки нови корак представља прилику за лични и стручни напредак. Њена досадашња каријера представља спој животног искуства, образовања, практичног рада, креативности и љубави према деци. Поносна је што је свој професионални пут градила постепено – од рада као асистент до позиције васпитача – истовремено се образујући и усавршавајући. Данас, као васпитач у српском вртићу у Сегедину и студент мастер студија, жели да настави да развија своје компетенције и доприноси квалитету васпитно-образовног рада. Њен циљ је да својим радом деци пружи подстицајно, сигурно и креативно окружење у којем ће се осећати вољено, прихваћено и слободно да истражују, уче и развијају своје потенцијале.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Ја, Сања Деак, студент сам Високе школе струковних студија за образовање васпитача и тренера, на студијском програму **Мастер струковни васпитач, број индекса 88/24**, изјављујем да је мастер рад под називом: **„Утицај породичне климе на понашање детета у вртићу“** резултат мог самосталног рада и да су сви коришћени извори правилно наведени у Мастер раду.

Сања Деак

Потпис: _____

Датум: _____